

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

Ege havalisinde kurulan cephe sayesinde düşmanın batıda ilerleyişi durduruluyor

Yunan'a karşı Ethem

Batı'daki cepheye güvenen Ali Fuat Paşa, Heyet-i Temsiliye'yi Ankara'ya davet edebiliyor. Arkasından da TBMM oluşup çalışmalarına başlayabiliyor

Yunanlılar'ın İzmir'i işgalinden 10 gün sonra 25 Mayıs 1919'da, Ethem Bey Bandırma'daki baba evinde tokmağı acı acı çalan kapıyı açınca çok önemli bir konukla karşılaşır.

"Siz Beyefendi... Siz, hoş geldiniz... Buyrunuz..." Hoş geldiniz... diyor ama bütün bu ifadeler, gelen kişinin asla beklenemeyecek kişi olduğunu anlatan şaşkınlık cümleleri...

Misafir böylesine gönülden karşılanacağına emin olarak kapıdan içeri giriyor ve kendisi de uzun boylu olmasına rağmen ev sahibine yetişebilmek için ayaklarının ucuna basarak onu sevgi ve saygı ile alından öpüyor, arkasından da şöyle diyor:

"İşte böyle, ben sen buralarda da bulurum..."

Belki bu evi kimliğini saklayarak ve gizli bir misafir gibi gelmişti. Karşısındaki uzun boylu genç adam onun böyle gizli hizmetlerinin de yanında bulunmuş kişi olarak ne kıyafetini ne de gelişini yadırgamıştı

Gelen konukun ev sahibine sorduğu ilk soru ise şu oldu:

"Ağabeylerin nerede Ethem Bey..."

Ethem Bey'in yağmurlu, karanlık bir gecede karşıladığı bu olağanüstü misafir, "Hamidiye Kahramanı" olarak anılan, Hüseyin Rauf Orbay'dan başkası değildi. Rauf Bey, İzzet Paşa Kabinesi'nde Deniz Bakanı'dır. Mondros Mütarekesi'nin Agamemnon Zirhisi'nde galip devletler adına İngiliz Amiral Galtrope, Osmanlı Devleti adına ise Rauf Orbay imzalamıştı. Daha sonra da, Kuvayı Milliye kıyafetinde Anadolu'da direnişi örgütlemeye koyulmuştu. Buraya da bu nedenle gelmişti.

Rauf Bey Bandırma'da Ethem ve ağabeyi Reşit ve Tevfik Beyler'le görüşür. Durumu anlatır. Ethem'i eski Teşkilat-ı Mahsus Reisi, Kuşçubaşı Eşref Bey'in çiftliğine çağırır. Burasının ilerdeki çalışmalar için uygun olduğunu ve kullanılabileceğini belirtir. Çiftlikteki para, silah ve zahireden faydalanabileceğini de bildirir. Böylece Ethem Salihli Cephesi'nde çalışmaya başlar.

Ethem Bey, anılarında bu sırada ağabeylerinin karamsar olduklarını ve direnişe katılmakta gönülsüz davrandıklarını da anlatıyor. Hatta babası Ali Bey'e, Rauf Bey'in selâmını iletip, durumu anlatınca babası şu cevabı verir:

"Düşman boyunduruğunda yaşanmaz Çakar... Hele Yunan esiri olmak ölümden beter. Anlayamadığın şu: Bu koca Osmanlı nasıl bu hale geldi. Neler olmuş, ama biz burada uyumuşuz."

Babasının bu tutumu Ethem Bey'e önemli moral destek verir. Babası Ali Bey, Rauf Bey'i ittihatçılık günlerinden tanımaktadır. Böylece Ethem Bey, Salihli Cephesi'ni kurmaya koyulur. Arkadaşlarını seçer, ve kısa bir süre sonra kuvvetlerini büyütür. Bu başarıda askerlikle içli dışı olmasının yanı sıra, Teşkilat-ı Mahsusacı ve peteci olmasının da büyük rolü olur.

O günlerde, düzenli ordu dağılmıştır. Dağlar asker kaçakları ile doludur. Yunan işgali ise İzmir ve civarını kendilerine yurt edinmeye amaçlayan kalıcı bir işgaldir. Kalıcı amaçlı bir işgal halkın daha ge-

niş kesiminin tepkisini oluşturmuştur. İşte bu durum direniş şartlarını daha da olgunlaştırmıştır.

Merkezi otoritenin önemli ölçüde zayıfladığı, büyük bir otorite boşluğunun olduğu şartlar ister istemez mahalli otoritelerin gelişmesine de meydan vermiştir.

Ethem Bey "Hamidiye Kahramanı" Rauf Orbay'ın görevlendirildiği tarihten altı ay sonra durumlarını şöyle anlatır:

"En büyük tehlikenin belirmediği Ege havalisinde sağlam bir cephe tutmuştuk. Şimdi bu defterin her satırına sığın netice için oluk gibi kan döktük ve kahramanlıklar yarattık."

Yunanlılar birkaç kez ilerleme teşebbüsünde bulunmak istemişlerse de "Milen Hattı" da denilen bu cephenin sağlam kurulması sayesinde ki durmak zorunda kalmışlardır.

Bu sağlam cephenin oluşması sayesinde ki, Ali Fuat Paşa, Heyet-i Temsiliye'yi Ankara'ya davet edebilmiştir. Arkasından da TBMM oluşmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

Şimdi "Hamidiye Kahramanı" Hüseyin Rauf Orbay'ın Ethem Bey'i uluşu akim saflarına katmadan öncesine bir göz atalım. Ethem Bey kimdir? Rauf Bey, Bandırma'daki bu evi neden ziyaret etmiştir? O günkü durum ne idi? Ethem Bey'in Çerkes olmasının bu işle ilgisi ne idi vs? Geçmişe kısaca bir göz atalım.

Son Osmanlı yönetimi, itilaf emperyalistlerinin ağır teslim şartlarını kabul edince, işgali onuruna yediremeyen yurtsever aydınlar (asker-sivil) mücadeleye atıldılar. Ulusal örgütlenmenin içinde doğal olarak Osmanlı uluslar ve dinler mozaiğini oluşturan her millet ve milliyetlerden yurtseverler vardı.

Çerkes Ethem, Kuvayı Milliye'ye katıldıktan altı ay sonraki durumu şöyle anlatır: "Batı cephesinde oluk gibi kan döktük, kahramanlıklar yarattık."

Bu şartlarda Çerkesler'i esas olarak iki konumda buluyoruz. Birincileri; ulusal direnmenin yanında yer alanlar. Bunların arasında Osmanlı ordusu içinde önemli görevlerde bulunan kimseler de vardı. Başlıcaları ise; Ali Fuat Çebesoy, Rauf Orbay, Yusuf İzzet Paşa, Albay Bekir Sami, Kuşçubaşı Eşref, Ethem Bey ve ağabeyleri vs.

İkinci konumda ise, Hilafet kurumuna bağlılık ve saraya olan yakınlıktan olsa gerek, İstanbul hükümetinin, dolayısıyla işgalci emperyalist güçlerin yanında yer alanlar; Anzavur Ahmet, Şarkı Garip Çerkesleri, Temini Hukuk Cemiyeti vs.

Çerkesler, geleneksel otoriteyi temsil eden padişah-Hilafet kurumuna ve onu temsilen çeşitli saltanat ve hilafet kurumlarına kültürel özellikten dolayı bağ kalmışlardır. Nitekim Padişah buyrukları ve şeyhülislâm fetvâları Çerkesler arasında hayli yankı bulabilmıştır.

Efelik nedir?
Yunan işgaline karşı direniş Ege bölgesinde başlar. Hızlı bir örgüt-

Ethem'in babası Ali Bey: "Düşmanın boyunduruğunda yaşanmaz Çakar. Hele Yunan esiri olmak ölümden beter. Bu koca Osmanlı nasıl bu hale geldi. Neler olmuş ama, biz burada uyumuşuz."

lenme oluşur ve direniş hattı kurulur. Bazı olgular bu örgütlenme işini kolaylaştırır. Bunlardan birisi bu yörede yaygın olarak bilinen efelerdir.

Ege bölgesinde, çeşitli nedenlerle

devlet güçleri veya mahalli otorite ile çatışıp yasadışı duruma düşen kişilere efe denir. Efelerin Ege'de ortaya çıkan bir olgu olması, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısında aranmalıdır.

BAŞLARKEN

Kurtuluş Savaşı tarihimizde, "Çerkes Ethem Olayı" diye nitelenen olaydan günümüze yaklaşık 70 yıl geçmiş bulunuyor. Ethem Bey'in ölümünden günümüze ise 40 yılı aşkın bir süre geçmiş bulunuyor.

Bu zaman süresince ülkemizde üç anayasa değişti. Onu aşkın hükümet kuruldu. Ona yakın cumhurbaşkanı geldi, geçti. Üç askeri müdahale yaşandı.

Dünyamızda sınırlar birkaç kez değişti. Sistemler çöktü, duvarlar yıkıldı. Günümüzde de yeni sınırların oluşma sancuları yaşanıyor.

Yaşadığımız günlerde "vatana ihanetten idam" edilen Menderes ve arkadaşlarının itibarları iade olunarak devlet töreni ile cenazeleri anıt mezarına kondu. Olay "toplum vicdanında affedildi" diye nitelendi.

Çerkes Ethem Olayı da toplum vicdanını en az bu olay kadar rahatsız eden bir olaydır. Yap-

tıklarına katılalım ve ya katılmayalım, doğru bulalım veya bulmayalım geçmiş nitelmedere daha nek bakıp toplum vicdanındaki rahatsızlığı gidermek yönetimlerin görevidir. Kaldığı Kurtuluş Savaşı'nda Ethem Bey ve kardeşleri ile bir di-

ziyaratlığı geçmiş Çerkes asıllı komutan vardı. Rauf Orbay, Bekir Sami, Ali Fuat Çebesoy v.s. bunlardan birkaçıdır. Mustafa Kemal'in silah arkadaşları için yapılan Ankara'daki şeref mezarlığını onurlandıran insanların ona yakını Çerkes kökenlidir.

Buna rağmen Ehem Bey ve kardeşleri için yapılan suçlamaya "Çerkes" ifadesinin kullanılması ülkemizdeki tüm kendisine Çerkes diyen vatandaşlarımızı da rahatsız etmektedir. Birçok Çerkes vatan- daşı; tarihimizde "kahraman" diye nitelenen birçok Çerkes'den bahsederken neden Çerkes olduğu ifadesi kullanılmıyor da, "hain" diye nitelenen birilerinden bahsederken "Çerkes" olduğu vurgulanmakta diye sormaktadır. Bu olayın bir burukluk yarattığı yadsınmaz bir gerçektir. Bu ve buna benzer olaylara daha esnek bakmanın şartları bugün dünden daha fazla vardır. Yarin daha çok olacaktır inancı ile...

C.Ş.

Toplum bilimcilerin "sosyal haydut" adını verdikleri bu yasadışı altında bu duruma düşmesinin sebebinin bireysel olmaktan çok toplumsal olması olgusu yatmaktadır. Hatta bu yasadışılaşkla zamanla yaşadığı sosyal ortamca benimsenmekte ve bireysel amaçlı yasadışı eylemler yapan eşkıyadan ayrılmaktadır.

Batı Anadolu'da görülen efelik (eşkiyalık) bir tepkinin ifadesidir. Toplumsal muhalefetin aldığı bir şekildedir. Efe, haksızlığa uğrayan köy insanının merkezi ve yerel otoriteye karşı direnişinin sembolüdür. Kırsal kesimde baskı ve sömürüyü temsil eden yerel otoriteye karşı haksızlığa uğrayan köylüyü efe korumaktadır. Çünkü onun dağa çıkmasının altında yatan neden, daha önce uğradığı bu haksızlıktır.

Birinci Dünya Savaşı döneminde, Osmanlı ordusunun dağılması, otorite boşluğu ve diğer sosyo-ekonomik nedenlerle birleşince, dağlardaki çetelerin kadroları oldukça fazlalıyor.

İşte Kuvayı Milliye'nin kurulduğu şartlarda Ege'de bu güç, örgütlü ve silahlı bir şekilde varlığını sürdürüyordu.

Ege'de İngiliz emperyalizminin desteğinden Yunan işgaline karşı ilk başkaldıran örgütlü güç çeteler olmuştur. Varolmaları kendilerini besleyen köylülerin varlığı ile mümkün olan çeteler, işgalle elden giden köylülere seyrice kalırlarsa, bu aynı zamanda kendi sonları olurdu. Üstelik, işgal eden "gavur" du ve vatani savunmak en az namusunu savunmak kadar kutsaldı.

İşte Ethem Bey önderliğinde başlayan Kuvayı Milliye bu hazır güçten destek alamadan işgalci emperyalistlere karşı başkaldırmayacaklarını biliyordu. Nitekim öyle yapıldı. Efe, Kuvayı Milliye'nin temelini oluşturdular.

Yarın: Çerkes Ethem kimdi?

Araştırmacı Muhittin Agace'ye göre, gerçekler olduğu gibi yazılmalı 'Ethem, Yunanlılar'a teslim olmadı'

Kurtuluş Savaşı'nda Kuzey Kafkasyalıların (Çerkesler) rolü üstüne yaptığı araştırmaları tanıyan Muhittin Agace ile yaptığımız söyleşi.

—Neden bu konuda araştırma yapmayı düşündünüz?

—Liseyi okuduğum yıllar kendi köyümüzde M. Kemal'in Sam-sun'dan itibaren emirlerliğini yapan Mahmut Doğan adlı akrabamdan o yılları sık sık dinlerdim. Onun anlattıkları ile ilisede cumhuriyet tarihi kitaplarında yazılanlar birbirini tutmuyordu. Bir gün kitabı alıp getirdim.

Mahmut amcayla da okudum. Mahmut amca da bu kitaplar doğruyu yazmıyor dedi. Bunun üstüne Mahmut amcamın da duygusal davranışını düşünerek ta o zamandan kendi çapımda araştırmaya başladım. Bu ilgimi ilisedeki tarih öğretmeninim bana kızdıkça "hain Ethem'in

torunu" diye ifade kullanması da bu konuyu araştırmamda psikolojik bir etki olmuştur.

—Çerkes Ethem Olayı'nı nasıl değerlendiriyorsunuz? Olaya farklı yaklaşılsaydı sonuç değişirdi miydi?

—Kısa olarak ifade etmek zor. Ama vatansız olarak ortaya çıkıp, en tehlikeli günlerde, aylarda Heyet-i Temsiliye ve Ankara hükümetine yaklaşık 19 ay zaman kazandırarak, iç isyanları bertaraf ederken Yunan işgaline karşı da direniş örgütleyen biridir.

Yunan resmi kaynaklarında bile: "İşgal kuvvetleri komutanlığı kendi Genel Kurmay'ına verdiği bir raporda: Hamidiye Kor-sanı Rauf Bey gibi Çerkes olan Ethem Bey'in çağrısıyla Türkiye'deki Çerkesler dörtbir yandan Batı Anadolu'ya gelmiş ve kuvvetli bir savunma hattı oluşturmuşlardır. Bu hat daha fazla

kuvvetlenmeden takviye kuvvet istiyoruz" şeklindeki tespitte Ethem Bey'in rolünü ifade ediyor.

Başarılı hizmetleri madalyasının bir yüzü. Ama yeterli siyasal olgunlukta olmaması ve kardeşlerinin hatalı tavırları, en önemlisi de Ankara'da M. Kemal grubuna karşı grubun tahrikleri birleşince yanlış adımlar atan ve hizmetleriyle mütenasip olmayan bir kadere liden bahtsız bir insandır.

Olaya daha müspet yaklaşılırsaydı, daha iyi davranılırsaydı Batı Cephesi Komutanı ve uzlaştırma heyetleri karşılıklı birleşince yanlış adımlar atan ve hizmetleriyle mütenasip olmayan bir kadere liden bahtsız bir insandır.

sonuç değişirdi.

—Bugün aradan 70 yıla yakın zaman geçmiştir. O kadar çok şey değişti ki. Olaya bugün daha farklı bakılabilir mi?

—Gerçekler olduğu gibi tespit ediliyor yazılmaktadır. Genel Kurmay Harp Dairesi'nin son yayınlarında Ethem Bey'in Yunanlılara kardeşleriyle birlikte teslim olmadığı hususu yer almaktadır. Ethem Bey'in eski Manyas'ta sığındığı allenin fertleri hayattadırlar. Olaya böyle bakılınca Ethem Bey'in Yunan tarafına geçip Türk rivayetlerine karşı kurşun aldığı v.s. rivayetlerinin asılsızlığı ortaya çıkıyor. Hal böyle olunca Ethem Bey'in Yunanlılar'dan geçit hakkı talebi ve uygulaması söz konusu oluyor. Bunun hainlik olarak nitelenip nitelenmeyeceği tartışma götürür bir olaydır.

Yarın: Çerkesler'e haksızlık

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

3

Çerkes Ethem ve adamları Yozgat İsyanı'nı bastırmak amacıyla Ankara'ya geldiklerinde çok sıkı bir şekilde karşılanırlar. Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı önderleri, Çerkes Ethem'le yukarıdaki tarihi fotoğrafı çektilerler. (Ayaktakilerden sağdan ikinci İsmet İnönü, dördüncü Çerkes Ethem ve soldan ikinci Kazım Karabekir).

Bolu, Adapazarı, Anzavur ve Yozgat ayaklanmaları Ethem Bey tarafından bastırılır, Ankara nefes alır

TBMM hükümeti rahatlıyor

Ethem Bey'in Kurtuluş Savaşı'na katılması Rauf Bey vasıtasıyla olmuştur. Rauf Bey, ulusal direnişi örgütlemek ve Mustafa Kemal ile buluşmak için Anadolu'ya geçer. Ege'yi de dolaşarak güvendiği kişileri direnişe çağırır.

Rauf Bey, Ethem'e de bu amaçla uğrar. O sırada Ethem'in büyük ağabeyi Reşit Bey, piyade yüzbaşılığından emekli olup politikaya atılmıştır. Diğer ağabeyi Tefvik ise, halen kademli yüzbaşidir. Mütareke ilan edilince iki ağabeyi de Ethem ile birlikte Bandırma'daki baba evinde bulunuyorlardı. İşte Hüseyin Rauf Orbay, Ethem ve ağabeylerini Bandırma'daki bu konakta ansızın ziyaret eder.

İşgalci güçler, sadece işgal ettikleri yerlerde kalmakla yetinemediler. Bir kesim halk, bu bölgelerdeki ulusçu güçlere karşı isyana teşvik edildi. Dini duygular istismar edilerek ve ulusçular "Bolşeviklik"le suçlanarak kıskırtmalar yoğunlaştırıldı.

İstanbul Hükümeti'nin teşvikiyle oluşan isyanlardan birisi de "Adapazarı İsyanı"dır. Bu isyanın elebaşlarından Arap Hoca'nın camilerde verdiği vaazlar çok ilginçtir. Daha sonraları Çerkes Ethem'in adamlarından Serezli İbrahim, Arap Hoca'yı asar ve hiç elinden düşürmediği bastonunu da boynuna takar.

Kuvay-ı Seyyare ve isyanlar

Çerkes Ethem kuvvetleri o sıralarda kurulan bir dizi Kuvay-ı Milliye örgütlerinden birisidir. Kendilerine verilen isim de "Gezici Kuvvet" anlamına gelen, Kuvay-ı Seyyare'dir. Kuvay-ı Seyyare bir yandan cepheye Yunan işgaline karşı savaşırken, diğer yandan da zaman zaman tehlikeli boyutlara ulaşmış Ankara Hükümeti'ni zorlayan iç isyanları da bastırmak zorundadır. Çünkü o sırada başarılı tek silahlı güç, Kuvay-ı Seyyare'dir. Bastırıldığı önemli isyanlar, Bolu, Düzce-Adapazarı, Anzavur ve Çapanoğlu (Yozgat) isyanlarıdır.

Anzavur İsyanı üzerinde biraz durmak istiyoruz. Zira Anzavur İsyanı bu isyanların en tehlikeli olanlarından birisidir. İsyana Anzavur Ahmet adında bir Çerkes önderlik etmektedir. Biga civarını ele geçiren Anzavur'un üstüne, Balıkesir'den aslen Çerkes olan Yusuf İzzet Paşa komutasında 7000 kişilik bir kuvvet gönderilir. Bu kuvvet mağlup olur ve toplarını bile Anzavur'a bırakarak geri çekilir. Kuvvetin başında bulunan Erkan-ı Harp Binbaşısı Derviş Bey ile Süvari Kaymakamı Süleyman Sami Bey geri kalan kuvvetleriyle Balıkesir'e dönerler.

Bunun üzerine 28. Fırka Kumandanı Miralay Kazım Özalp, Ethem'e 10 Mart 1920'de (1336) "Sahihli Kumandanı Ethem Beyefendi"ye başlıklı bir telgraf çeker. Telgrafta Anzavur'un her yandan cepheyi gücünde biraktığını, bir kaç gün önce Gönen'e yürüterek Kaymakam Rahmi Bey'i de mağlup ettiğini, şimdi iki koldan Bandırma'ya yürüdüğünü bildirir. Ve Ethem'den yardım ister.

Anzavur'un bozgunu ve kaışı

Ethem Bey anılarında, 10 saat süren savaş sonunda Anzavur kuvvetlerini bozduklarını ve Anzavur'un Kara Biga Limanı'nda demirli bulunan ecnebi filosu arasındaki bir İstanbul vapuruna binip İstanbul'a kaçarak canını kurtardığını yazar. Ve Anzavur'dan alınan "silah ve mühimmatın miktarı bir kolordu

Anzavur isyanının bastırılmasından sonra Mustafa Kemal, Millet Meclisi adına çektiği telgrafta Ethem Bey için, "Başarıları ve hizmetleri kurtuluş tarihimizde en parlak satırları işgal edecekler" diye yazmaktadır

ti çeken Ethem büyük sevgiyle karşılandı. M. Kemal Paşa otomobilini ona verdi. Bu, Ankara'da bulunan tek otomobildi. Ethem, Büyük Millet Meclisi'ne geldiği zaman coşuklukla alkışlandı."

Ethem'in sertleşen ses tonu

Çerkes Ethem Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın özel konuğu olur. Ethem Bey'i ziyarete hemen Fevzi Paşa ve İsmet Paşa gelirler. Aralarında o günkü durum ve özellikle Yozgat İsyanı tartışılır. Ethem Bey, İsmet Paşa ile ilk defa karşılaşmaktadır.

İsmet Paşa, Ankara Hükümeti ve Yozgat İsyanı ile ilgili şu görüşleri ileri sürer:

"Bizim Yozgat dolaylarındaki ayaklanış ne yazık ki kökünden söndürecek bir gücümüz kalmamıştır. Bu gerçeği acı da olsa aramızda açığa vurmalyız."

M. Kemal, İsmet ve Fevzi Paşalar Çerkes Ethem ve kuvvetlerinin Çapanoğlu İsyanı'nı bastırmaya gelmesinde ısrar ederler. Ethem Bey ise bu görevi Batı Cephesi'nin kritik durumu gerekçesiyle önce kabul etmek istemez. Sonuçta kabul eder. Bu toplantıda Çerkes Ethem'in yaptığı konuşmanın tonu oldukça serttir. Kurtuluş Savaşı önderlerini adeta azarlamaktadır.

Çerkes Ethem önce, Millet Meclisi'nin bir yıldan fazla bir zamandır kurulduğunu, buna rağmen merkezin güçlenmediğini, koca Anadolu'da ulusal davranışlarımız adına bir kimliğin görülmediğini söyler. Ve der ki: "Şimdiye kadar cephe en küçük bir yardımınıza tanık olmadığımız halde cephe gerisinde size düşen işlerde de biz uğraşıyoruz."

Bu giriş konuşmasından sonra, Çapanoğlu İsyanı'nı bastırma görevini kabul eder ama, şunları da söylemeden duramaz:

"Şimdi görüyor ve siz de itiraf buyuruyorsunuz ki, Orta Anadolu'da ve bir köşede hiçbir ecnebi ile ve İstanbul Hükümeti ile irtibatı kalmayan Yozgat İsyanı'nı söndürmekten acizsiniz. Anladığım şudur ki, bidadetten beri hâlâ vaziyeti kavrayamadınız veyahut da şahsi ve daha ehemmiyetsiz şeylerle meşgul oluyorsunuz. Ve belki de Heyet-i Temsilîye ve Ankara Hükümeti namına yaptığınız tamimlerle, tebliğlerle, konferanslarla her şey olup bitiverecek sandınız ve aldandınız, af buyurunuz. Bu serzenişten muradım, bu gafletler tekkerrür etmesin, temenniyatına mebnidir. Ben bu kalan isyan meselesini emriniz üzerine uhde almıyorum. Ve sizleri bu gafilded kurtaracağımı ümid ediyorum."

Çerkes Ethem'in bu sert tavrına rağmen Paşalar alttan alırlar. Mustafa Kemal Ethem'e şöyle der:

"— Ethem Bey, bu ayaklanış da bastrabilerseniz, vatana tahmin ettiğinizden çok daha büyük bir yararlılık bulunmuş olacaktı."

Çerkes Ethem'i Ankara'da mebusların ve bir dizi değişik çevrelerin ziyarete etmek istemeleri üzerine M. Kemal Ethem'i Meclise davet eder ve, "Görüyorsunuz ya Ethem Bey, siz de siyasetin içine giriyorsunuz" diyerek şaka yapar. Bu davete Ethem, "Aman Paşam, benim sivil elbise ve kıyafetim yok, müsait değil" deyince M. Kemal, "Millet Meclisi sizi kıyafetiniz içinde ve heybetinizle görsün, daha iyi" der.

Yarın:
Ethem Yozgat'ta

silahlandırabilecek miktarda idi" der.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Miralay İsmet Bey, Anzavur başarısından dolayı Çerkes Ethem'i telgraf başında kutlar. Sonra da, bulunduğu yerlerdeki ikinci derece işleri Kâzım Özalp'e bırakarak en kestirme yolla, Geyve Boğaziçi'nde gücünde olan Ali Fuat Çebesoy'un yardımına koşmasını rica eder.

Çerkes Ethem'in bu başarılarını kutlayan bir dizi telgraf gelir. Meclis kendi adına Ethem Bey'e gönderilecek telgrafı ve teşekkür mektubunu süreli alkışlarla kabul eder.

M. Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa vasıtasıyla 2 Mayıs 1920'de (1336) Millet Meclisi adına çektiği telgrafta Ethem Bey için, "Başarıları ve hizmetleri Kurtuluş Tarihimizde en parlak satırları işgal edecekler" diye yazmaktadır. Ali Fuat Paşa da çektiği telgrafta:

"Ethem Bey, memlekete büyük ve şerefli hizmetlerde bulundunuz, Anzavur olayı sizin bildiğinizden de önemliydi" der.

Bunlardan başka bir dizi mebusan Ethem'e sıcak ve içten kutlama telgrafları yağar. Bu mesajlarda, "Ümid-i Halâs" (Kurtuluş umudu) ve "Kahraman-ı Millet" (Millet Kahramanı) gibi övücü sözler kullanılır. Böylece Ethem Bey'in ünü yavaş yavaş duyulur.

Yozgat isyanı için Ethem'e çağrı

Marmara Bölgesi'ndeki isyanlar artık bastırılmıştır. Ethem Bey, "Kuvay-ı Milliye'nin umumî vaziyetini ciddi tehlikeye sokan bu Anadolu isyan gaileri artık ortadan kalkmış denebilir" dediği sırada, Ankara'da Ali Fuat Paşa'dan bir telgraf gelir. Telgrafta Çapanoğulları'nın Yozgat'ta ayaklandıkları, şehri ele geçirdikleri, bu yüzden acilen yardıma gelmesi istenir.

Çerkes Ethem, Batı Cephesi'ni terk etmeyi pek düşünmemektedir. Telgrafı Reşit Bey'in Adapazarı'na gelmesinde ısrar eder.

M. Kemal için isyan için Söyley'de şöyle diyor:

"İsyanların müthiş olan ve aylarca devam eden boğucu dalgaları, Ankara'daki karargahımızın duvarlarına çarpıyordu."

Ankara Erkan-ı Harbiye-i Umumiye ve Büyük Millet Meclisi'nin ısrarlı istekleri üzerine, Çerkes Ethem görüşmek için Ankara'ya gider.

Ethem Bey, Ankara kapılarında ki bu ilk karşılaşmasını şöyle anlatır:

"...Ankara'ya vardım. Orada başta M. Kemal Paşa olmak üzere mazhar olduğum karşılamalar ve orada kaldığım birkaç günlük müddet zarfında gördüğüm iltifatlar denebilir ki, haddinden kat kat üstündü..."

Ankara İstasyonu'nda ve ayakta beni karşılayan bazı zevatla el sıkıştıktan sonra, M. Kemal Paşa beni otomobiline aldı..."

Çerkes Ethem'in Ankara'ya gelişini Halide Edip ise şöyle anlatıyor:

"Ethem Ankara'ya silah kuvvetleriyle girdiği zaman, halk sokakları doldurmuştu. Adamları arasında kadınlar da vardı. Dikka-

İZLENİMLER

Ethem'in geride kalan ailesine yıllarca süren baskı ve gözdağı Konakları da yıkımdan kurtulamadı

Çerkes Ethem olayının üstünden yaklaşık 70 yıl geçmiş oluyor, yani olay sırasında doğan çocuklardan hayatta kalanlar varsa bugün 70 yaşında. Ethem Bey ve ailesi Balıkesir-Bandırma'ya bağlı Emreköy'lü. Dizi yazı gündeme gelince Bandırma ve yöresini yetmiş yıl sonra da olsa görmeden edemedim. Kalkıp Bandırma'ya gittim. Bölgedeki Çerkes dostların da yardımıyla Ethem Bey'in köyünü, Bandırma'da Rauf Orbay'ın gelip kaldığı konağı, teslim olduğu köy evini, silah arkadaşlarını, yaşayan komşularını, yaşayan akrabalarını v.s. aradım. Bulabildiklerimle konuştum, izlenimler edindim.

İlk görmek istediğim yer, Bandırma'daki konak oldu. Ama maalesef. Konak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hükümet Konağı olarak kullanılmış. Reşit ve Tefvik Bey dönüncü aile bir müddet burada yaşamış. Onlar öldükten sonra çocukları ve torunları ekonomik nedenlerle konağı satmışlar. Son mal sahibi yap-satçı bir müteahhitle anlaşmış, yıktırıp yerine altı katlı bir apartman yaptırmış.

Bu binayı yıktırmamak için Bandırma'da özellikle Hulusi Koç, çok çaba sarfetmiş ama nakli. Hatta Bandırma'da eski eserlerden sorumlu kütüphane ve müze müdürü Verkan Bey isimli görevli; "Bu vatan haininin evinin yıkılmasından sane ne?" diye suçlama bile getirmiş.

Halbuki binanın Çerkes Ethem Olayı dışında 100 yıllık tarihi var ve bina Marsilya'dan getirilmiş tuğlalar ile yapılmış. Her vatan haini denilen evini yıkıma kalkarsak ülkede taş üstüne taş kalmaz ve tabii müze ve

Hulusi Koç, Bandırma'ya bağlı Emreköy'de Ethem ve ailesinin yaşadığı konağı yıktırılmaması için çok uğraştı ama başarılı olamadı.

tarihi eser adına da ortalıkta her şey yerle bir edilir. Ve ne yazık ki, Kültür Bakanlığı Genel Müdür Yardımcısı Tanju Özoral imzalı bir yazı ile bina tarihi eser vasfını taşımadığı gerekçesiyle yıkılmasında sakınca görülmemiş, bina 1 Mayıs 1984 de yıkılmış.

"2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma uyarınca korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, tarihsel, sanatsal, bölgesel ve diğer özellikleriyle dikkate alınarak belirlenir." (Sayı: Muz: 02.2.750.0 (10) Tarih: 9651-8-10-84)

Konağı gidip gördükten sonra, daha doğrusu göremedikten sonra köye gittik. Emreköy, Bandırma'ya yaklaşık 60 kilometre çekiyor. Karadağ muntakasında bir köy. Verimli toprakları var. Köyün tümü Çerkes değil. Köyde göçmenler de var. Köyde ki 60 hanenin 25-30 hanesi Çerkes.

Onuncu yıl affından sonra Tefvik Bey Bandırma'da fazla kalmamış. Daha çok köyde kalmış. Fakat çok baskı ve korku

varmış. Tefvik'le konuşan her köylü karakola çekilir, tehdit edilir, dayak atılmış. Bandırma'daki ev de sürekli gözaltında imiş. Tefvik Bey Atatürk'ün ölümünden sonra yurda dönmüş. Ama bu baskılara dayanamamış. Bir gün, o dönem Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'ye çıkmış. Yaşlıların anlattıklarına göre İsmet Paşa'ya sitem etmiş. Bu ziyaretten sonra Tefvik'le görüşenlere karakol takibi gene varmış ama dayak kalkmış.

Emreköy'de Ali Bey değirmenlik ve dut yetiştirip ipek böcekçiliği yapmış. Dutlar kesilmiş, araziler elden çıkmış. Bir tek dut ağacı anı olarak kalmış. Altında Ethem Bey'in sık sık oturduğu, daha sonra Tefvik Bey'in gölgesinde oturduğu dut ağacı. Ev harap vaziyette, yarına yeni evler yapılmış. Eski evin resmini çekince; aman beyefendi sakın onun fotoğrafını çekip bizi rezil etmeyiniz, o ev çok eskidi v.s. diye köylüler müdahale bile ettiler. Köydeki kullanılan yollar Ethem Bey'in babası Ali Bey'in yaptığı yollarımış.

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

Yozgat isyanını da bastıran Ethem Bey olaydan Ankara'yı sorumlu tutar ve TBMM reisini eleştirir

Mustafa Kemal'le ilk çatışma

Çerkes Ethem Yozgat'ta kurduğu Divan-ı Harp'te sorumlu bulduğu Ankara Valisi Yahya Galip Bey'i de yargılamak ister. Mustafa Kemal buna karşı çıkar. O günlerde Ethem Bey'in "Ankara'ya gelirse Büyük Millet Meclisi Reisi'ni Meclis'in önünde asacağım" dediği söylenir.

M. Kemal, Çerkes Ethem'i Ankara İstasyonu'nda karşılar. Ethem, eksiksiz bir çeteci kılığında idi. Başında boz bir başlık, sırtında simsıkı kara halk giyneği, sağ elinde filintasını tutuyordu.

M. Kemal, Ethem'i Meclis'e davetten sonra ondan bir ricada bulunur. "Meclis önünde düzgün bir yürüyüş yapın. Atlılar turula geçsinler. Piyadeler yığın düzeninde olsun" der. Ethem, M. Kemal'in bu ricasını hakıyla yerine getirir. Bu yürüyüşü gören Ankaralıların morali hayli yükselir.

Piyade kıtalarının başında da yüksek bir ata binmiş olarak Ethem Bey görüldüce onbinlerce Ankara-lı alkıştan caddeleri inletir...

Mebuslar, "— Yaşa! Allah seni ulusa bağışlasın" diye haykırır. Kemal Paşa O'nu başkanlık odasına götürür. Ankara'da bulunduğu sürece buranın emrinde olduğunu söyler. Ethem Bey kuvvetlerinin başında Yozgat'a Çapanoğulları'nı tepelemeye giderken de M. Kemal'le birlikte kumandanlar ve mebuslar O'nu dış kapıya kadar uğurlarlar.

Yozgat isyanı çok tehlikeli boyutlara varmıştır. İsyanın ele başları iki kardeş, Çapanoğlu Celal ve Edip'tir. Yozgat, Alaca, Akdağmadeni isyancıların elindedir. Yozgat'ın düşmesinden sonra isyancılar Mecidiye yönüne yönelirler. Çerkes Ethem, Yozgat'a vardığında isyancıların elinde bulunan yerlere yenilerin dahil olduğunu görür. İsyancıların üzerine Boğazlıyan'dan gönderilen Kılıç Ali Bey kumandasındaki piyade taburu ile atlı kuvvetler zayıf isyancı topluluğu karşısında tamamen dağılmıştır.

Yozgat Fatih'i'nden gelecek tehlike ucuz atlatıldı. M. Kemal, Reşit Bey'in aracılığı ile Ethem'i ikna etti ve ona karşı esnek davrandı. Ethem ise iktidarı elde etmek için önemli bir fırsatı kaçırmıştı

Çerkes Ethem anılarında, Ankara'dan ayrılışlarının üçüncü günü, Yozgat şehri yakınında ilk isyancı topluluğu ile karşılaştıklarını ve çatışmanın çok kanlı geçtiğini yazar. Bu kanlı savaştan sonra isyancılar dağılıp, çarpışmalar sokak savaşları şeklinde gece devam eder ve şehir ele geçirilir. Derhal Divan-ı Harp kurularak 12 isyancı elebaşı asılır. Yozgat'a girildiğinin gecesi Ethem ile Kılıç Ali Bey arasında şu

telgraf konuşması geçer: Kılıç Ali Bey, Boğazlıyan'da müfrezesinin ihaneti neticesi bozguna uğradığını, piyade taburunun kısmen asilere katıldığını, Boğazlıyan'ın asilerin eline geçtiğini, kendisinin sağlam birkaç adamıyla Kayseri'ye geldiğini söyler.

Buna karşılık Çerkes Ethem bu durumu, "Şayan-ı teessüf bir hezimet" diye yorumlayarak, "Ben bu gibi rezaletlerden bıktım, elinizdeki cephaneyle sopalı asileri silahlandırıp şımartıyorsunuz" diyerek sözü daha fazla uzatmıyacağını söyler ve kendisinin Ankara'ya gitmesini salık verir.

Yozgat İsyanı'nın bastırılmasında en korkunç çatışma Arap Seyfi Boğazi denilen yerde yapılır. Bu yer Yozgat ile Alaca arasındadır. Çatışmada Çapanoğlu kuvvetleri ancak dört-beş saat dayanabilir. Arkasından bozgun başlar. İsyancılar perişan bir vaziyette top ve makineli tüfeklerini bile terk ederek dağılırlar.

Yozgat isyanı kısa sürede bastırılıyor

Çapanoğlu kardeşler arkalarından yüzlerce ölü ve yaralı bırakarak (Çapanoğlu Edip de yaralı olarak) Unzuayla'ya doğru kaçarlar. Bundan sonrasında Çerkes Ethem anılarında şöyle anlatır:

"Birkaç gün sonra Çapanoğlu Celal Bey'in Unzuayla Çerkes beylerine iltica ettiği ve Celal Bey hakkında bazı Çerkes beylerinin bana telgraf çekerek af istesinde bulduklarını anlaşıldı, ben af istediğini kabul ettim ve bu hususu aynı zamanda Ankara'ya bildirdim."

Orta Anadolu'daki ayaklanma dalgaları Arap Seyfi Savaşı ile son bulmuştur. Bu başarıyı Ethem Bey Ankara'ya bildirir. Büyük Millet Meclisi'nin Ethem Bey'e vermiş olduğu görev yerine getirilmiştir. Ethem Bey, yönetimi, mahalli, mülki ve askeri makamlara bırakarak temel görev yeri olan Batı Cephesi'ne gitmek için Ankara üzerinden yola çıkar.

Çerkes Ethem 28 Haziran 1920'de TBMM Reisi adına M. Kemal'den ve 29 Haziran 1920 tarihinde Müdafai Milliye Vekili Tümgeneral Fevzi Paşa'dan başarıyla ve kutlama telgrafları alır. M. Kemal telgrafta "Bütün kalbimle zataatilerinizi ve kahraman savaş arkadaşlarınızı kutlarım" demektir.

Çerkes Ethem'in Yozgat İsyanı'nı çok başarılı ve aynı derecede hızla bastırması Ankara'da bayram havası estirir. Artık Ethem'e bazı

Çerkes Ethem'e ait çok eski bir fotoğraf. Ethem bir dinlenme sırasında bir ağacın dibinde gölgeleniyor. Yaşlı bir Çerkes ise ayakta onu bekliyor. (Not: Fotoğrafın solan yerlerinin üzerinde kalemle rötuş yapılmıştır.)

kesimlerde lider gözüyle bakılır. Çerkes Ethem ve Kuvayı Seyyare'nin prestiji zirvedeyken düzenli ordu ve subayların etkisi sıfırdır.

İsyanın bastırılışını, isyandan sorumluluğu görülenler yargılanması için Divan-ı Harp Mahkemelerinin kuruluşu izler. Divan-ı Harp, Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in Yozgat İsyanı'nın sorumlularından biri olduğu gerekçesiyle olay yeri olan Yozgat'ta sorguya çekilmesi kararını alır. Yahya Galip Bey Ankara'dan istenir. M. Ke-

gilerden M. Kemal'in de Yahya Galip'le beraber sorumlu olduğu izlenimi vardır. Ama şimdi esas olarak sorgu için Yahya Galip istenmektedir. M. Kemal ise Söylev'de bu olayla ilgili şöyle der:

"Ethem Bey, Ankara ve Ankara'daki hükümet üzerinde dahi nüfuz denemelerinde bulunmuştur. Güya Yozgat İsyanı, Yozgat'ın tabii olduğu Ankara Valisi'nin kötü idaresinden doğmuştur. Bundan dolayı diğer isyan sorumluları hakkında da bizzat olay yerinde uygu-

Mustafa Kemal için Yahya Galip'le bitmeyeceğini, kendisinin de hedef alınabileceğini kestirebiliyordu. Gitmek istemeyince de bu askeri güç Ankara üzerine yürüyüp iktidara el koyabilirdi. Bu sırada Meclis çoğunluğu Ethem Bey'in arkasında idi.

mal, Ethem Bey'e verdiği cevapta, Yahya Galip Bey'in vazifesine Ethem'in ilk telgrafı üzerine son verildiğini, ancak kendisinin yol zorluklarına dayanamayacak derecede hasta olduğunun doktor raporu ile de anlaşıldığından gönderilemeyeceğini söyler. İkinci telgrafta, Yahya Galip'in derhal sevki gerektiğinden İçişleri Bakanlığı'na emir verildiğini bildirir.

Divan-ı Harp Mahkemelerinin Başkanı, Ethem Bey'in kardeşi Tevfik Bey'dir. Tevfik ve Ethem beylere göre; Yahya Galip hasta filan değildir. M. Kemal, Yahya Galip'i Yozgat'a göndermek istemez. Çünkü Divan-ı Harp'e verilen bil-

lamaya karar vermiştir. Bu ceza, asmaktır. Yozgat'a gönderilmesini istediği Ankara Valisi, milli teşebbüslerde bulunmuş, fevkalade hizmet ve fedakarlıklar göstermiş ve göstermekte olan Yahya Bey idi. Kendisi bizce takdir olunmuş idi... İşte böyle birini kendilerine idam sehpasına vermeye mecbur ederek en büyük nüfuzunu kazanmış olabileceğini düşünmüştü. Tabii Yahya Bey'i veremedik ve vermedik."

Böylece M. Kemal ile Çerkes Ethem arasında ilk çelişki ortaya çıkmış oluyor. Hatta Çerkes Ethem'in Ankara'ya tehditler savurarak, Yozgat'a gelen bir mebus heyeti önünde, "Ankara'ya gelirse Bü-

yük Millet Meclisi Reisi'ni Meclis'in önünde asacağım" dediği söylenir.

Çerkes Ethem anılarında M. Kemal'in söyledi dediğine karşılık şöyle der:

"Hakkaten, M. Kemal Paşa bir iyiniyetle de olsa, Yozgat ve havalisi isyanının büyümesine sebep olmuş, bunun yaratıcısı kendisi bulunmuş! Yahya Galip için doktor raporu tanzim ettirmesi de telaş ve heyecandan idi. Bunda da pek haksız değildim."

Bu olayın çözümü için M. Kemal araya Reşit Bey'i sokar ve diğer kardeşleri Tevfik Bey'in de içinde yer aldığı Yozgat Divan-ı Harp'i ni bu ısrardan vazgeçirir.

Yozgat İsyanı'nın bastırılması, hem de rekor deneyecek bir süratle bastırılması Çerkes Ethem'i M. Kemal'in gözünde hiçbir zaman istemeyeceği kadar büyültmüştü. M. Kemal'i de Çerkes Ethem'in gözünde sonucu tehlikeli olacak kadar küçültmüştü.

M. Kemal sadece siyasal bir güçtü. Askeri güç tamamen Çerkes Ethem'in arkasındaydı. Yahya Galip meselesi salt bir Divan-ı Harp meselesi değil, aslında iktidar kavgasının bir başlangıç noktasıydı.

Meclis çoğunluğu Ethem'den yana

M. Kemal, bu işin Yahya Galip'le bitmeyeceğini, kendisinin de hedef alacaklarını kestirebiliyordu. Gitmek istemeyince de Ankara üzerine bu askeri güç yürüyebilir ve iktidara el koyabilirdi. "Bu sırada Meclis'in çoğunluğu da Ethem Bey'in arkasında idi" Çerkes Ethem'in, "Ankara'ya gelirse Meclis Reisi'ni Meclis'in önünde asacağım" demesi ve anılarında da o günler için, "İsteseydim her şeyi ele geçirebilirdim, bana kim engel olabilirdi!" diye söylemesi bu yargıyı doğrulamaktadır.

M. Kemal, Yozgat Fatih'i'nden gelecek tehlikeyi çok iyi atlattı. Yahya Galip olayında Reşit Bey'in aracılığı büyük rol oynadı. Ethem'e karşı ise, oldukça esnek davrandı. Ama artık çanların kimin için çaldığını da görüyordu. Çerkes Ethem ise, iktidarı elde etmek için önemli bir fırsat kaçırmıştı.

Rahmi Apak anılarında, Yozgat dönüşü Çerkes Ethem'in gücünü şöyle anlatmaktadır:

"Ethem ve kardeşleri Yozgat İsyanı'nı bastırıldıktan sonra kuvvetleriyle birlikte Ankara üzerinden geriye döndükleri zaman, Ankara'da kendilerine yapılan gösterilerle, Anadolu'nun başkentinde dahi biricik güç, şeref ve iktidar sahibi adamlar olduklarını gördüler... Ethem ve kardeşleri kendilerini milli ihtilalin efendisi saymakla hakk görünüyorlardı... Düşüncelerine göre, bütün milli Anadolu varlığı, Meclis ve hükümet onların tüfeklerinin kuvvetiyle yaşıyordu."

Yarın: Ethem ve Yeşilordu

AÇIKLAMA

Dizinizin dün yayınlanan 3. Bölümü'ndeki resimde, Kazım Karabekir olarak işaret edilen kişi, babam Bekir Sami Bey olmaktadır. Bu resimde Kazım Karabekir yoktur.

Orhan Günsav Emekli Savcı

İZLENİMLER

Mezar taşları bile ortada yok

Köyde yaşayan en yaşlı insan Cemile Nine, Cemile Psov tam 88 yaşında. Ama dinç. Ethem beylerin sülaleden, hem de yakın komşu. "Ben 15 yaşlarındaydım. Ethem'in ve çetesine katılanların mallarına el koydular. Sürgün ettiler. Evleri mühürlediler. Allah o günleri göstermesin. Üç ölü birden evimize geldi. Abim Hüseyin, Ethem'in çetesindeydi. Ethem önce Kemal ile birlikteydi. Sonra anlaşamadı, ayrıldı. Ethem'in çetesiyse Anzavur'un çetesi sık sık kapıştırdı. Bir seferinde kapışma bir ay sürdü. Bir ay insan öldü. Çok Çerkes ziyan oldu. Ali Bey önceleri çok zengindi. Dönüştü çok yoksulluğa. Tevfik Bey'i jandarmalar ikide bir gözaltına alırdı. Bir dilim ekmeğe muhtaç kaldılar. Komşuları baktı."

Reşit Bey çok şakacı idi. Sizi Kafkasya'ya götürüreceğim dendi. Ethem hakkında çok üzüldülerdi, hiç konuşmazlardı."

Aftan sonra önce Tevfik Bey sonra Reşit Bey döndü. Her ikisinin de mezarı Emreköy'de babaları Ali Bey'le birlikte. Köylülerden mezarlığı sordum, bana; "Evet mezarları burda, Çerkes mezarlığında" dediler. Yeni mezarlık karışık. Eskisi Çerkes mezarlığı imiş. Doğrusu mezarlığı görünce şaşırırım ve üzülürüm. Çok ilgiye muhtaç mezarlık ve mezarlar. Ali Bey'in me-

zar taşı eski Türkçe yazılı. Reşit ve Tevfik Bey'lerin mezarlarında ise mezar taşı bile yok. Ali Bey'in mezarı yanına gömülmüş mezartaşı ve yazı yok. Yani kuruluş savaşına katılan, bir dizi yararlılıkları görülen, sonra görürsü ayrılığı nedeniyle yolları ayrılan bu insanlar adeta bir gariban mezarlığında bulunuyorlar ve korkudan mı, ilgisizlikten mi ya da başka nedenlerle mi üç beş kuruş harcayıp bir mezarlık bile yapılmamış, mezar taşları ve isimleri bile yok.

Reşit Bey'in gelini Mihriye Hanım'ın anlattığına göre bu mezarlar daha önce Bandırma'daymış. Oradan köy mezarlığına Reşit Bey'in oğlu Aytak ile taşınmışlar. Mezarları Bandırma'dan torbalarına doldurmuş bir cipin arkasında getirmişler. Köyde Ali Bey'in mezarının içine koymuşlar. Bu nedenle mezartaşına bile gerek kalmamış.

Mihriye Hanım, Reşit Bey'in oğlu Hakkı Bey'in eşi. 68 yaşında sevecen, nur yüzlü bir insan. "Eşim babasını suçlardı" diyor. "Biraz sağına soluna baksa idi, Etem Amcam o duruma düşmezdi" diyor. "Olaydan sonra evlerimiz basıldı, mülklerimiz el kondu. Aftan sonra da Devlet'in el koyduklarını geri aldık ama şahısların el koyduklarını geri alamadık. Atatürk ve İnönü'nün Ethem ve Reşit Bey'

Ethem Bey'lerin yakın komşusu Cemile Nine o günlerde çektiklerini anlatırken, "Allah o günleri göstermesin" diyor.

le çekilmiş fotoğraflarına bile evlerimizde el koydular. Çok kötü günler yaşadık" diye anlatıyor ve şöyle şöyle sürdürüyor sözlerini.

Tevfik Bey, Atatürk'ün ölümünden altı ay sonra geldi. İki buçuk yıl yatalak oldu, ben bak-tım. Komiser, yatalak yatagında bile günde iki defa gelir kontrol ederdi. Tevfik Amcam çok sü-ründü, parasız kaldı. Reşit Bey ise gelmedi. İnönü zamanında Tevfik Bey'e rahat verdimdi, ölünceye kadar gözaltındaydı.

Döndükten sonra çocukları okutamadılar. Çok baskı vardı.

Hatta izimizi kaybettirmeye kadar evlerimizde kaldık. Şu anda hatırladığım kadarı ile bizde beş farklı soyad var. Buruş, Kuban, Kubanerli, Psov, Şay v.s. Tüm baskılara rağmen bu gün sülaleden; üç Reşit ismi, iki Ethem ismi, bir Tevfik ismi çocuklarına ad olarak konmuş. Tevfik Bey, Etem Amcam hakkında hiç konuşmazdı. Konuşunca Çerkesce konuşurdu. Çok üzülürdü. O'nu biz mahvettik dendi. Ethem, Tevfik'ten önce öldü. O'nun ölümüne çok üzülürdü. Belki ondan felç oldu. Ethem'e laf söyletmezdi.

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

5

M.Kemal, denetimden çıkan ve Ethem'in ağırlığı olan bir Yeşilordu'ya tahammül edemez, kapatılmasını ister

Anadolu'da yeşil komünizm

O günler, Çerkes Ethem ve Kuvay-ı Seyyare o kadar popüler bir güç idi ki, Meclis'te, ileride askeri gücün temelini düzenli ordu mu, yoksa Kuvay-ı Seyyare mi oluştursa diye bir oylama yapılırsa, Kuvay-ı Seyyare olsun, diyenler oylamayı mutlaka kazanırdı.

Çerkes Ethem bundan sonra Ankara'ya sık sık gelir. Gelmesinde hastalığının yanı sıra başka sebepler de vardır. Ankara günlerinde çeşitli çevrelerle tanışır. O günlerde prestiji en yüksek askeri güç Çerkes Ethem iken, prestiji en yüksek siyasal güç de Bolşevizmdir. Eskiden İttihatçı olan bir dizi siyasetçi artık Bolşevik olmuştur.

Çerkes Ethem ve Yeşilordu

Yeşilordu, 1920 Mayıs ayında kurulmuş gizli bir dernektir. 1920 sonbaharında ise, kesin olarak feshedilmiş ve Ankara'da o tarihlere kurulan hem resmi ve hem de gizli komünist partilerine bağlanmak istenmiştir.

Yeşilordu Derneği, hükümete resmi bildirim yapmadan kurulmuş olduğu için gizli dernektir. Yoksa bu gizli örgütün varlığından M. Kemal de haberdardı. Zaten bizzat yakınları tarafından M. Kemal'in onayıyla kurulmuştur. İşte gizliliği böyle bir gizlilikti.

İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Pan-Islamizm kesvesi altında Pan-Turanist politika izlemektedir. Nitekim **Eaver Paşa'nın** o sıralarda 75.000 Türk askerini Sarıkamış'ta bu emellerle kırıdığı bilinir. Tabii bu kayıp İttihatçıların uzun yıllar bu yönde faaliyetini engellemiştir. Ta ki, 1917 Rus Devrimi'nin patlak vermesine kadar. Çarlık Ordusu dağılıp askerler cepheledi terkedince eski emelleri canlandırmak için **Eaver Paşa'nın** üvey kardeşi Nuri Paşa komutasında, 6.000 mevcutlu Beşinci ve Otuzaltıncı Kafkas Fırkalarıyla, sayıları 10-12 bine varan Azeri gönüllü ve milislerden kurulu yeşil bayraklı İslam Ordusu 14 Eylül 1918 tarihinde Turan'a gönderilir. Bakü zaptedilir. Ve Hazer kıyılarından yukarıya doğru ilerlenir.

İki ayrı Yeşilordu arasındaki fark

Rusya'da Yeşilordu adı ise, iç savaş sırasında Kızılordu'nun yanında çoğu Müslümanlardan oluşan, karşı devrimcilerle savaşmak için kurulan orduya verilen addır.

Kazım Karabekir, anılarında, "Kafkasya'nın Karadeniz sahilindeki Yeşilordu, Kızılordu'nun taht-ı idaresine girmişti" diyerek, Yeşilordu'nun Kızılordu safında yer aldığı doğrulamaktadır.

Şu kesin bir gerçek ki, İslamiyetin kutsal rengi olan yeşil, Müslüman ulusların Bolşeviklerince simge olarak kullanılmıştır.

İşte Yeşilordu efsanesi bu olaylara dayandırılmıştır. Şimdi de Çerkes Ethem'i Yeşilordu'ya dönelim.

Ankara Hükümeti'nin oluştuğu, Kurtuluş Savaşı yıllarında **Eaver Paşa** yurt dışındadır. 1917 Rus Devrimi Türk aydınları ve İttihatçılar üzerinde büyük etki yaratmış-

Bandırma ve çevresindeki bazı köylerde bazı hayvanları ve evlerin duvarlarını Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün fotoğraflarının yanı sıra Çerkes Ethem'in fotoğrafları da süslüyor. Çerkes toplumu Ethem'i gönlünde yaşatmaya devam ediyor.

Yeşilordu 1920 yılının Mayıs ayında kurulan gizli bir dernektir ama Mustafa Kemal'in onayıyla kurulmuştur. İlk amacı iç isyanların bastırılması ve Kuvay-ı Seyyare'ye yardımcı olunmasıdır. Ama daha sonra İslam Komünizm taraftarları örgütte ağırlık kazanır.

Bu etki İngiliz Haberalma Örgütü'nün İstanbul şubesinde hazırlanan 29 Temmuz 1920 tarihli raporunda şöyle belirtilir:

"Bolşevik etkisi, milliyetçi Türk çevrelerinde gitgide daha belirginleşmektedir. Şimdi de Türkçe İslâm Bolşevik Ceridesi başlı bir yayın gizlice dağıtılıyor."

İşte bu sırada **Eaver Paşa** "Toplumsal Devrim" fikrinin şampiyonluğunu yapar. Bu bir çeşit "İslam Bolşevikliği" girişimidir. **Eaver Paşa** paralelindeki bir kısım İttihatçıların da Yeşilordu'yu kurduğu söylenir.

M.Kemal Yeşilordu'yu olumlu karşılıyor

Düzenli ordu birliklerinin dağılıp çözüldüğü, iç isyanların Anadolu'yu boydan boya sardığı, millîciler için "Bolşevik" ve "Katli vacltır" dendiği sırada Kuvay-ı Milliye'ye düşüncesiyle oldukça güvendiği arkadaşlarıyla başlatılan Yeşilordu girişimini M. Kemal de olumlu karşılar.

Dernek kurucularının başlıcaları şunlardır: "Dr. Adnan Adıvar, Hakkı Behiç, Eyüp Sabri, Yunus Nadi, Hüseyin Sami, İbrahim Süreyya, Muhiiddin Baha, Nâzım, Hacı Şükrü, Reşit (Çerkes Ethem'in ağabeyi), Şeyh Servet ve Celal Bayar.

Yeşilordu, toplam 14 kurucudan oluşmuştur. Bunlardan üçü bakanlardır. Adnan Adıvar Sağlık, Hakkı Behiç Maliye, Celal Bayar Ekonomi Bakan Vekilidir.

Yeşilordu'nun genel sekreteri,

bazı kaynaklara ve M. Kemal'in Söylev'de belirttiğine göre Hakkı Behiç'tir. Mete Tuncay ise, eski Harput Valisi Nazım Bey olduğunu yazır. Nazım Bey ilk Meclis'te Tokat milletvekili seçilir. Daha sonra M. Kemal'in aday Refet Paşa'ya karşı Meclis çoğunluğunun oyu ile İçişleri Bakanı seçilir. Yeşilordu'nun gelişmesi için Vakkas Ferit adında bir Bolşevik kaymakam da çok çalışmıştır.

Yeşilordu'nun talimatname ve nizamname ve bunlardan başka "Eski dünya ne idi? Yeni dünyada neler oluyor?" başlıklı altında bey, paşa ve ağalara karşı tavrını belirten broşürleri vardır.

Gerçek amaç "Yeşil komünizm"

Yeşilordu'nun Genel Sekreteri Hakkı Behiç kuruluş ve amaçlarını şöyle açıklar:

"...Müslüman âleminde Rus Devrimi'ni değişikliğe uğratarak meydana getirecek bir sosyalist birliği fikrine bağlıyım. Bu fikrimi M. Kemal Paşa'ya açtım. Paşa, taraftar görünüştü. Memleket içinde Rus Bolşevizmi'ne paralel bir akım hazırlamaya başlamışık. Heyet-i Temsilîye'de hükümet işleriyle uğraşmak görevini üzerime aldığım zaman, bir yandan bu inancımıza değer kazandırmaya çalışırken, öte yandan da dıştan fikirleri hazırlamak üzere gizli bir örgüt kurmuştuk. Gizli olarak kurduğumuz örgütün adı Yeşilordu idi. Aynı zamanda Türkistan'da, İran'da, Azerbaycan'da başka bir-

çok kuruluşların varlığını haber almıştık."

Samet Ağaoglu, Hakkı Behiç için, "Bir çeşit İslami komünizm taraftarı olduğunu, aynı zamanda Çerkes milliyetçiliği" de yaptığını yazar.

Marksist olduğu söylenen Hakkı Behiç Yeşilordu'nun kuruluşu sırasında Ali Fuat Cebesoy'la şöyle konuşur:

"...Garbin memleketimizi yok etmek isteyen siyasetine karşı 'Şark'a ve Rus İrkulübüne yaklaşmakta memleket için büyük bir ümit-i necht görmüştüm. Müslüman âleminde Rus İnkulübünin tadelken vücuda getirecek bir sosyalist İttihatçı fikrine bağlıyım."

Bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz: Yeşilordu, M. Kemal'in belirttiği gibi, iç isyanları bastırıp Kuvay-ı Seyyare'ye yardımcı olunması için kurulmuştur. Örgüt daha temel bir amaç gütmektedir. Bolşevizmi İslamiyetle birleştirecek bir tür "yeşil komünizm" fikrini gerçekleştirmek istemektedir.

Ethem'in denetimine giren örgüt

Yeşilordu'yu kurucularından Yunus Nadi şöyle anlatıyor:

"Kızılordu'ya tekabül eden Yeşilordu başlıbaşına mana ifade eden bir addı. Gerçekten bu cemiyetle biz, millî hislerle ileri safhalar görüyorduk. Fakat adından anlaşılacağı üzere, bütün bu ilerleme safhalarında milletlerarası olmaksızın ziyade millî olmaya dikkat et-

Hakkı Behiç Bey, Yeşilordu'nun Bolşevizme, İslamiyeti birleştirecek bir tür "Yeşil Komünizm" fikrini gerçekleştirmek ister.

meyi programımızın başına koymuştuk."

Yani, Yeşilordu, M. Kemal, A. Fuat Cebesoy ve Yunus Nadi'nin belirttiği amaçların dışına çıkmıştır. Bu durum bazı kurucuları ve özellikle M. Kemal'i rahatsız eder. Buna bir de Yozgat İsyanı gidip ve dönüşünde Ankara'ya gelen ve o günlerin tek etkin askeri gücü olan Çerkes Ethem ve kardeşlerinin Yeşilordu'ya girişi eklenince işler çığırından çıkar.

Yeşilordu artık Çerkes Ethem'in kişiliğinde yeni bir lider kazanmıştır.

M. Kemal kontrolden çıkan Çerkes Ethem'li bir Yeşilordu'nun varlığına tahammül edemez. Kapatılmasını ister. Bazı kurucuları iktidara edemez ama, başta Hakkı Behiç ve bir kısım taraftarı bu emre uymaz. Bu çevreler M. Kemal'in bir diktatörlük kuracağına söylerler. Çerkes Ethem'i ise, "halk devrimi" yapabilecek lider olarak görürler. Aslında bu çevreler Çerkes Ethem'in bolşevikliğinden çok, o günlerde zirvede olan askeri gücüne güvenmektedirler.

Çerkes Ethem anılarında, Yozgat İsyanı dönüşü Ankara'da "ülkü arkadaşları" bulduğunu yazır. Bu "ülkü arkadaşları" olsa olsa o günler Ankara'da yaygın olan Yeşilordularla, bolşeviklerdir.

M.Kemal, derneğin kapatılmasını istiyor

1920 yılı ortalarında, düzenli ordu ve kumandanların yıldızı sönmüştür. Çerkes Ethem ve kuvvetlerinin prestiji ise en yüksek noktadadır. Artık M. Kemal, Meclis'i kontrolde zorluk çekmektedir.

Yeşilordu'nun Ankara ve Eskişehir örgütünde egemenlik sağlayan komünistler ve Şerif Manatof gibi Sovyet temsilcileri Çerkes Ethem'i bir sosyal ihtilal lideri gibi görmeye ve göstermeye çalışırlar.

M. Kemal Söylev'de, Yeşilordu'nun Kuvay-ı Milliye'ye yardımcı olmak amacıyla TBMM'nin kurulmasından sonra Ankara'da pek yakın arkadaşları tarafından kurulduğunu belirtir. Kendisinin çok iş olduğunu ve yeterli kadar ilgileneemediğini söyler. Bundan sonraki gelişmeler için ise şöyle diyor:

"Kurulmakta olan örgüt yalnız ulusal birlikler meydana getirmek gibi sınırlı bir alandan çıkmış, çok genel bir amaca yönelmiştir. Örgütün kurucuları arasında, milletvekili bulunan Çerkes Reşit Bey ve Ankara üzerinden Yozgat'a gidip gelirken olacak Çerkes Ethem ve kardeşi Tevfik Bey'ler girmişler. Bundan başka Ethem ve Tevfik Bey birliklerinin bütün adamları Yeşilordu'nun sanki temeli olmuşlar."

M. Kemal, Yeşilordu'nun her yerde kendi adına kurulduğunu, hatta yaverinin bile kendi bilgisi dışında Yeşilordu'ya kaydolduğunu öğrenince şöyle der:

"Bu derneğin zararlı bir biçim ve nitelik aldığı inancına vardım. Hemen kapatılmasını düşündüm. Tanıtılan arkadaşları aydınlatm. Görüşümü söyledim. Gereğini yaptılar. Ama Genel Yazman Hakkı Behiç Bey, derneğin kapatılmasıyla ilgili önerimin kabul edilemeyeceğini ve uygulanamayacağını söyledi. Ben "kapatılırım" dedim. Bunun da olamayacağını çünkü derneğin düşünülenden daha büyük ve daha güçlü olduğunu ve derneği kuranların sonuna dek amaçlarından ayrılmayacakları üzerine birbirlerine söz vermiş olduklarını özel bir durum takınarak söyledim."

M. Kemal, Yeşilordu'nun kapatılmasında Çerkes Ethem'li bir Yeşilordu'yu esas gerçekçe olarak gösterirken, Çerkes Ethem anılarında Yeşilordu'ya üye olmadığını ve hatta bu isimde bir örgütün varlığından bile haberinin bulunmadığını yazıyor.

M. Kemal, Yeşilordu'nun kapatılmasında Çerkes Ethem'li bir Yeşilordu'yu esas gerçekçe olarak gösterirken, Çerkes Ethem anılarında Yeşilordu'ya üye olmadığını ve hatta bu isimde bir örgütün varlığından bile haberinin bulunmadığını yazıyor.

M. Kemal, Yeşilordu'nun kapatılmasında Çerkes Ethem'li bir Yeşilordu'yu esas gerçekçe olarak gösterirken, Çerkes Ethem anılarında Yeşilordu'ya üye olmadığını ve hatta bu isimde bir örgütün varlığından bile haberinin bulunmadığını yazıyor.

İZLENİMLER

Yakınları izlerini kaybettirmek ve baskıdan kurtulmak için soyadlarını değiştiriyor Ethem 'Kadrim, kıymetim bilinmedi'

Akçay'daki yazlık villasında gördüğümüz Şemsettin Bey ise Ethem Bey'in kumandanlarından Manyaslı Yüzbaşı Şevket'in akrabası. Kendisi 77 yaşında ama genç ve dinamik "Annemi ve babamı yataklık yapmaktan idam edeceklermiş, sonra afla kurtuldular" diyor. "80 yaşındaki ninemin altıncı yaşında altına ateşten yumurta koyup işkenle yapmışlar" diyor. "Bu nedenle babamı da memuriyetten atmışlar. Yüzbaşı Şevket'i arama bahanesiyle buraları yakıp yıktılar. On beş kişi Manyas'ta, on beş kişi Susurluk'ta astılar. Bu civarda her kasabada ortalama 15-20 kişiyi Ethem'den sonra astılar.

Şevket'i bir alay yakalamada güçlük çekmiş. Şevket ölü olarak yakalandıktan sonra bir eşeğin üstünde getirip ölüsünü kahvenin önüne atmışlar. Otopsisinde kursağında bir tek kuru bakla çıkmış, yani aç be açmış."

Ethem Bey'in Yunanlılar'a teslim olmadan saklandığı köy olan eski Manyas köyüne de gittim. Ethem'in saklandığı Postacı İbrahim'in evi hâlâ yıkılmamış, temiz ve bakımlı. O evi de gördüm. Köyün en yaşlısı Naim Dede ile gördüm. Naim Dede, 1318 doğumlu, yani 87 yaşında. Anlatıyor: "Ethem Bey ve adamları Yunanlılar'a sığınma-

Ethem Bey'in Yunanlılar'a teslim olmadan önce saklandığı Eski Manyas köyünden 87 yaşındaki Naim dede köylerinin Kuvay-ı Milliye'ci olduğunu söylüyor.

dan önce 2-3 gün burada postacının evinde kaldılar elli kadar da atlı adamı vardı. Sonra Susurluk'ta Söve köyünde Cambaz İbrahim'in değerinde Yunan'la teslim oldu. Ben o sırada 20 yaşındayım. Yzb. Şevket teslim olmadı. Şevket yüzünden karda kışta evler aranıyordu, sürgünler oluyordu."

Naim Dede Çerkes değil, göçmen. Ama olayların içinde yaşamış konuşmasını sürdürüyor: Önce Anzavur'un adamları gelir asker toplardı. Onlar gider arkasından Ethem'in adamları,

(Yzb. Şevket'in adamları) gelir adam toplardı. Bu köy Anzavur'a gitmedi. Bu köy Kuvai Milliye'ci oldu.

Ethem Bey ve arkadaşlarının evinde saklandığı Postacı İbrahim hayatta değil. Biz de oğlu Yakup Başaran ile gördük. Yakup Bey, 1934 doğumlu, 56 yaşında.

Babasından duyduklarını bize naklediyor: "Merakh idim olayları babamdan çok sık dinledim. Ethem Bey, 50 kadar süvarisi ile gelip bizim eve sığınıyor. Babam

muhtarmış. Ethem'i misafir etmiş. Babam o sırada sevilen sayılan biri. Ethem Bey orduyla bozuşmuş. Babam arabuluculuk yapmak istemiş. Ethem'e; 'Ethem yapma etme' diye nasihat vermiş. Ama o babama İbrahim Ağa bu iş koptu, kadrim kıymetimin bilinmedi demiş. Sonra bana yazısı düzgün olan birini buldu deyince, Rüştîye mezu olan Ahmet Efendi'yi getirmişler. Ethem Bey, kilitli halde heybeden kâğıt kalem çıkarırmış, yaz demiş: Yunan işgal kumandanlığına; diye başlayan Mektupta teslim olma isteğini yazmış, mektubu göndermek için Efe İsmail Ağa'ya çağırılmış. Hatta silahın var mı İsmail Ağa, diye sormuş. O da ne gezer ağam demiş. Mektubu onunla Söve'de Yunan kumandanına göndermiş.

Yüzbaşı Şevket, Ethem'e, Ethem, 'Ev sahibimiz sıkıntılı, korkuyor, onlara zarar gelecek diye korkuyorlar' demiş. Ethem Bey de ev sahibine dönmüş, İbrahim Ağa, biz yarın burdan çıkacağız sen karakola git, bizi bildir, sorumluluğu üstünden at. Sana da zarar gelmez, demiş."

Onlar gittikten sonra Postacı İbrahim karakola bildiriyor, jandarmalar eve gelyorlar. Ama o sırada zaten Ethem'le adamları Yunan kuvvetlerine teslim oluyorlar.

Mustafa Kemal Meclis'in İçişleri Bakanı seçtiği Nazım Bey'i kabul etmez ve Ethem aracılığı ile istifa ettirir

Ethem Bey Bolşevikliğini ilan ediyor

O günlerde Ethem Bey "Bolşevizm istikbalimiz için faydalı ve verimli olacaktır. Gelecekte halkımızın saadetini koruyacaktır" demektedir. Anılarında ise Sovyetler'in kendisini Mustafa Kemal'e yeğ tuttuğunu ileri sürer

M. Kemal Yeşilordu'yu 1920 sonbaharında kesin olarak kapatıldıktan sonra burada oluşan muhalefeti kendi kontrolünde tutmak için derhal resmi olarak Türkiye Komünist Partisi diye bir parti kurdurur. Çerkes Ethem'e de bu partiye kendisiyle birlikte üye kabul edildiklerini bir mektupla bildirir. Yeşilordu'cu Hakkı Behiç resmi partiye katılır ve genel sekreter olur. Tokat Mebusu Nazım ve çevresi ise Halk İştirakiyyun Fırkası'na katılır. Hakkı Behiç partinin kurulduğunu, Çerkes Ethem ve komutanlara gönderdiği, "Sevgili Yoldaş" başlıklı mektupla bildirir. Mektup şöyle der:

"Parti resmen kurulmuş olup faaliyetler düzenlenmiştir ve eskiden kurulmuş bulunan gizli Yeşilorda örgütü dahil partiye dönüştürülmüştür. Bolşevizm, komünizm fikri ve ilkeleri üzerinde hiçbir dernek ya da kuralın fotoğrafı kimliği ve yetki belgesi olmadan kim olursa olsun bir kişinin faaliyetinde bulunmasına da izin verilmeyecektir."

Çerkes Ethem'in adı, kurulan resmi Komünist Partisi'ne olduğu gibi, gizli olan Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'na da karıştırılmıştır. Çerkes Ethem, M. Kemal'e düzenli ordu meselesiyle ilgili olarak çarışmaya giriştiği sıralarda ortada bir Yeşilorda meselesi kalmamıştır.

1920'lerde

Türk-Rus ilişkileri

O günlerde Avrupa'da tartışılan fikirler Jön Türk devriminden bu yana imparatorluğun çeşitli yerlerinde, kısmen de olsa serbest tartışılabiliyordu. Ülkenin izleyeceği yön konusunda başlıca iki fikir akımı oluşmuştu. Bunlardan biri Batı ülküsünü tutanlardı. Bunlara göre 19. yüzyıldan beri Türk liberallerinin tasarladığı Batı demokrasisi idi. Batı'nın sosyal ve ekonomik yapısına uygun bir hükümet şekli düşünüyorlardı. Diğer ise, Batı ülküsü karşısında, Doğu ülküsünü tutanlardı. Bunlar da birincilere gibi İhtihat ve Terakki için denemiyorlardı. Ama, 1917 Rus devriminden sonra Bolşevizm'den etkilenen kesimlerdi.

Tabii, ülkenin işgali ile ulusun topeyektin Avrupa'ya, yani işgalcilere düşman kesildiği şartlarda, Batı düşüncesini savunmak her babayığının harcı değildi. Böyle olunca Batı'cular da bir ölçüde Doğularla aynı doğrultuda bulunuyorlardı.

M. Kemal bile Bolşevik olmamasına rağmen Türk-Rus ilişkilerine oldukça önem veriyor. "Sovyetler bize yardım edebilecek durumda ve düşmanlarımızın düşmanıdır" diyerek Sovyetler'e ilgisizliği sürdürüyordu. M. Kemal'in 1920 Temmuz'unda Meclis'teki şu konuşması kayda değerdir:

"Efendiler, bir de Bolşeviklik alemlinden bahsolunduk. Yine diğer zamanlarda da bahsolunmuş ki, biz bolşevikleri aramız ve bulmuşuzdur. Ve en son temasız az çok maddi ve katı bir şekle girmiştir. Resmen Sovyet Cumhuriyeti ile muharebe edilmiştir.

Sovyet Cumhuriyeti bizim muhtaç olabileceğimiz maddi muavenetin hepisini vaat etmiştir. Silah, top, para vaat etmiştir." (Bravo sesleri, alkışlar)

Rus devrimi ve

Anadolul'da etkileri

Rus devrimi, Türk aydınları üstünde büyük etki yapmıştır. İhtihatçı bazı aydınlar Batı uygarlığının artık ömrünü tamamladığı ve yeni bir yol ve yöntem bulmanın zamanının geldiğini söylemeye başlıyorlar.

Ankara'da Bolşevizm'den etkilenenlerin başında, Maliye Bakanı Hakkı Behiç, eski Harput Valisi ve bir ara İçişleri Bakanı seçilen Tokat Mebusu Nazım Bey yer alıyordu.

Hatta bazı din adamları ve ulema kimseler bile bu düşünceleri hoş karşılayabiliyor. Halide Edip'in dediği gibi, "Bunlar da, Şark Mefkuresini eski İslam demokrasisi temellerinde diriltmek istiyorlar."

Daha önce de sözü ettiğimiz bir İngiliz istihbarat raporu, "Bolşevik etkisi, milliyetçi Türk çevrelerinde gittikçe daha belirginleşmektedir" demektedir.

İşte o günkü uluslararası ve ülkenin içinde bulunduğu şartlardan dolayı, Milli Kurtuluş'un önderleri Sovyetler'e yaklaşıyorlardı. Bu yaklaşıma, benimsemeseler de Bolşevizm'in önderleri yararlı sağlıyorlardı.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı ve Ankara hükümetini ilk tanıyan devlet Sovyetler Birliği'dir. İlk Türk Dişleri heyeti Moskova'ya gider. Sovyet Başkurt Cumhuriyeti adına 24 Mayıs 1920'de Ankara'ya ilk gelen resmi temsilci Şerif Manatof'tur. Manatof temsilcilik görevini bir yana bırakarak Anadolu'da

devrimci çalışmalara başlar. Hatta Şerif Manatof'un, Ankara hükümeti İçişleri Bakanlığı gizli ödeneginden ayda 100 Türk Lirası maaş aldığı da ileri sürülür.

Yozgat isyanının bastırılmasından sonra Ethem'in Ankara ziyaretlerinin sıklığı yazmıştık. Gene bir gün Hacı Şükrü Bey'in Taşhan'daki bürosunda iken, İçişleri Bakanı seçildiği halde M. Kemal'in kabul etmeyip, Ethem vasıtasıyla istifa ettirdiği Nazım Bey'le tanışır.

Ethem, Bolşevik propagandadan oldukça etkilenir. Sovyetler'in Ankara'da kendisini M. Kemal'e yeğ tuttuklarına tam inanır. Ethem de artık Bolşevikliği ilan eder. Bir Sovyet yazarına göre Ethem o günlerde şöyle konuşmaktadır:

"Bolşeviklik bütün dünyaya hakim olacak. Eğer biz ona munasip duygularla hisn-i kabul gösterirsek millet her halükarda saadete ulaşır. Sükun sağlandığı takdirde Bolşevizm istikbalimiz için faydalı ve verimli olacaktır. Şimdi Bolşevizm memleketi kurtarıyor, gelecekte halkımızın hayat ve saadetini de koruyacaktır."

Mustafa Kemal'in Bolşevik olduğu gerekçesiyle istifa ettirdiği Nazım Bey, kendisi yerine seçilen Refet Bey'le ilgili olarak, "M. Kemal başını yiyeyeceği güne dek onu da ötekiler gibi kullanacaktır" der

Ethem anılarında, Bolşevik lider V.İ. Lenin'in, "Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı" görüşü için, "yüksek insan prensipleri" derken "Ben Sovyet dostluğunun hararetli ve samimi taraftarlarından bulunuyordum" diyor. Fakat bu durumun bir süre sonra, "Kafkasya'daki milletler aleyhinde bozulduğunu" da iddia ediyor. Ethem, Türk-Sovyet ilişkilerini ve Sovyetler'in kendisini M. Kemal'e yeğ tuttuklarını şöyle anlatıyor:

Hakkikaten Rus Sovyet merkezinin maddeten ve siyaseten çok ciddi ve samimi görünüşü, yardımlarına mazhar oluyorduk. Bu cihete hepimiz takdir etmekle beraber Moskova yoldaşları Türk ihtilal ileri gelenleri arasında daha ziyade beni emni buluyorlardı ve bunu açığa ortaya koyuyorlardı."

Ethem, Nazım Bey meselesini çözüyor

Ethem'in Ankara günlerinde adının karıştığı bir önemli olay da Nazım Bey meselesidir.

Eski Harput Valisi ve ilk TBMM'nin Tokat Milletvekili Nazım Bey İçişleri Bakanlığı için adaylığını koyar. O zaman bakanlar Meclis için denek tek tek oylanarak seçili.

Nazım Bey'in adaylığına karşı M. Kemal de Refet Paşa'yı (Belen) aday göstermiştir. 89 oya karşılık 98 oylukla Nazım Bey, Meclis'in çoğunluğuna İçişleri Bakanı seçilir. Mustafa Kemal, Nazım Bey'i kabul etmez. İstifaya zorlar. Bu ise ancak o günlerin Ankara'sının en güçlü adamı Ethem vasıtasıyla olur.

Ethem, Ankara'da dostu Arif Arslan Bey'in misafiri olarak Keçiören'deki köşkte kaldığı bir gün, boşalan İçişleri Bakanlığı'na Nazım Bey'in seçildiği duyulur. M. Kemal'in Nazım Bey'i istemediği, gelen konuklar tarafından Ethem Bey'e söylenir. O akşam konuklara Mustafa Kemal de eklenir. Mustafa Kemal, gülmüş tabakasının oradakilere sigara tutup sigarasını da yaktıktan sonra, Nazım Bey meselesini açar.

M. Kemal, Nazım Bey'in İçişleri Bakanlığı'nda bulunduğu süreci hiçbir karşılığın sorumlusu

Tevfik ve Reşit Beylerle babaları Ali Bey'in mezarları yanyana Emreköy'deki eski Çerkes mezarlığında bulunuyor. Ama bu mezarların doğru dürüst bir mezar taşları yok.

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

Çerkes Ethem ve yakınlarının yaşadığı Bandırma'ya bağlı Emreköy'de o yıllardan kalma birkaç ev hâlâ ayakta. Bunlar arasında Ethem ailesine ait evler de bulunuyor (soldaki evler).

Kardeşi Tevfik Bey'den sonra köyüne gelen Reşit Bey, kardeşi Ethem hakkında hiç konuşmaz, onunla ilgili olarak sürekli üzülüştüğünü belirtirdi.

ETHEM BEY'İN YEĞENİ GÜNER KUBAN'LA SÖYLEŞİ:

Gazetede, "Şayanı hayret bir ihanet. Çerkes Ethem ve kardeşlerinin Yunan'a iltihakı" yazıyordu

Bütün aile Kayseri'nin bir köyüne sürüldü

Dedemin gözüne uyku girmiyordu. Atlarının ayakları öpülen, en usta gerilla savaşçısı olan oğlu vatan haini ilan edilmişti

Ethem Bey'in yeğeni Güner Kuban'ın annesi, Reşit Bey'in sevgili eşi Seher Pısov.

Annem Seher Cimsit babamın ikinci eşi idi. Ankara'da Büyük

Millet Meclisi'nin kuruluşu çabaları döneminde milletvekillerinin çoğu bizim evde toplanır, tartışır ve kararlarını doydururlardı. Sloganları: "Reşit Bey'in mali deniz yemeyen domuz" mus. Annem yapılan tüm inkılapların tartışmasında bulunmuştu, bunların tümünün bir tek kişiye mal edilmesine akıl erdiremezdim.

Ankara'da aynı ev sarılıp içindekiler tutuklandığında, annem hiçbir şey hatırlamıyordum. Annem o sabah gazeteyle çıktığında "Şayanı hayret bir ihanet. Çerkes Ethem ve kardeşlerinin Yunan'a iltihakı" başyazısını okuduğunda oracıkta düşünüşü bayılmıştım. Altı ay çocuklarını bile tanıyamadım. Önceleri Celal Bayar'ın atıyla yanında koşarak koruduğu yaylı arabaya bindiren büyük babam Ali Pısov, annem, abblarım Feriha, Aysel, Özden ve ağabeyim Aytək bu kez jandarmaların tutukluğunda

Kayseri'nin bir köyüne sürüldükler. Haftalar geçiyor babam ve amcalarımdan haber alamayan dedemin gözünü uyku tutmuyordu. Bembeyaz sakalları sıvazlayarak kapısında jandarmaların beklediği evi arşınlanıyordu. Düşünsenize; ilk iki yılını savaşta kaybetmiş, Tevfik ve Reşit adlı oğulları da askerliği seçmişler. En küçük oğlu "Çakar" Ethem de babasının yaşına karşı gelerek evden kaçarak orduya katılmış ve Türkiye'nin bütünlüğünü korumak amacıyla İsgal güçlerine bayraktarlığı üstlenmiş. Ankara sokaklarında atlarının ayakları öpülen gelmiş geçmiş en usta gerilla savaşçısı olan oğlu, Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olan diğeri ve üçüncüsü vatan haini ilan edilmişler. Torunları da Bandırma'dan buraya jandarmayla tutuklu sürüldüklerini anlayamıyorlardı.

Annem bir süre sonra tüberküloz geçiriyor. Talas'taki hastanenin doktoru, İsviçre'de bir hastaevinde tedavi edilmesi gerektiğini içeren rapor vermiş. Annemin akciğerlerindeki kırk bir beğni gösteren röntgen filmleri ve bu rapor Ankara'ya gönderilmiş. Meclis uzun tartışmalar ve gizli celselerden sonra İsviçre'ye gitmesine izin vermiş.

Yine jandarmalar eşliğinde Mersin'den gidecek bir gemiye bindirilmiş. Gemiden İtalya yerine Pire limanında inilmiş. İlk yıllar Kral Venizelos'un Halandra'daki yazlık sarayında yaşamışlar. Sarayın 28 odasında babam Reşit Bey ve amcam Tevfik Bey çocuklarıyla yerleşmişler. Ethem Bey kendisini acılara kuvrandırın midisini tedavi ettirebilmek amacıyla Almanya'da hastanede idi.

SÜRECEK

Mustafa Kemal Söylev'de Nazım Bey'in, "kimi yabancı çevrelerle ilişki kurduğunu, bu çevrelerce özendirdiğini, onlardan yardım sağladığını ve yabancı örgütlere casusluk ettiğini" söylemektedir

olamayacağını gerekirse Meclis Başkanlığı'ndan bile istifa edeceğini söyler.

M. Kemal'in konuşmasından sonra orada bulunanlar Ethem Bey'e ısrarla bu işe müdahale etmemişler. "Eğer Nazım Bey'e bir selam göndererek rica ederseniz onun istifasını ancak siz gerçekleştirebilirsiniz" derler. Ethem Bey'i ikna ederek Nazım Bey'e, Hacı Şükrü Bey'in gönderilmesini sağlarlar.

Hacı Şükrü'nün o gece gitmesinden sonra konuklar dağılırlar. Fakat Hacı Şükrü Bey'in tekrar dönmesi fazla uzun sürmez. Cebinden çıkarıp verdiği kâğıdı Ethem Bey gaz lambasının ışığında okumaya başlar. "Nazım Bey, Meclis Başkanı'na yazdığı mektupta Dahiliye Vekilliği'nden çekildiğini" bildirir mektedir.

Boylece, Anadolu komünistlerinin liderlerinden Tokat Milletvekili Nazım Bey, Meclis'in çoğunluğuna rağmen M. Kemal istemediği için İçişleri Bakanlığı'ndan istifa eder.

M. Kemal Paşa, İçişleri Bakan-

lığı'na Refet Bey'i seçtirmenin rahatsızlığına, Nazım Bey bu meseleden sonra Ethem'e tanışır ve Hacı Şükrü Bey'in evinde konuşmalarına şu gözlemlerini de ekler:

"Bu güçte ve karakterde bir generalin çevresinde başka insanların barındırılmayacağı kanısı bizde egegendir. Bugün bütün ipleri e'inde toplamasına yardım etmek için, ulusal kurtuluş savaşının alın yazısı için kellesini koyan sizler ve bizler dedüşünce ve planlarımızdan ister istemez fedakârlık ediyoruz. Sizin isteğinize uygun olarak Dahiliye Vekaleti'nden vazgeçmiş bulunmam, yarın için bize çok büyük güçlükler çıkarabilir. Refet Bey, M. Kemal'in dış düşmanlarından çok iç pürüzleri, daha çok politik anlamdaki temizlemek için kullanıldığı tam anlamıyla milliyetist kafada bir adamdır. M. Kemal, başını yiyeyeceği güne dek onu da ötekiler gibi kullanacaktır."

Gerçekten de Nazım Bey'in bu gözlemleri oldukça ilginçtir. Kurtuluş Savaşı şüpheşiz o uğraşta katılanların büyük özveriyle katkıdeğilebilmiştir. Ama savaşta geçen günlerin homojen olmaması, sınıfsal ve düşünsel çelişkilerin zamanla filiz vermesine yol açmış ve güçlü olan zavıfı yok etmeye çalışarak iktidarı elde etmiştir.

Nazım Bey'in bu gözlemine Halide Edip Adıvar'ın anılarında anlattığı, M. Kemal Paşa ile ilgili şu konuşmasını da eklemek anlamlı sayılabilir.

"Yalnız emirlerime itaat istiyorum"

Halide Edip'le bir sohbetlerinde M. Kemal Paşa şöyle der:

"Şunu demek istiyorum: Herkes benim verdiğim emri yapmalıdır... Ben hiçbir fikir, hiçbir eleştiri istemiyorum. Yalnız emirlerimin yerine getirilmesini."

Halide Edip: "Benden de mi Paşam?" diye sorunca; "Sizden de" diye cevap verir.

Bunun üstüne Halide Edip, "Milli amaca hizmet ettiğiniz sürece size itaat edeceğim" der.

M. Kemal ise: "Benim emrime itaat, daima itaat edeceksiniz!" der. Halide Edip: "Bu bir tehdit mi Paşam?" diye sorar. Bu soru üstüne Mustafa Kemal Paşa'nın tavri değişir, arkasından.

"Teessüf ederim... Ben sizi hiçbir zaman tehdit etmem" der.

Halide Edip, M. Kemal ile bu tartışmadan sonraki düşüncesini şöyle yazıyor:

"O akşam çok düşündüm. Hep aklımdan M. Kemal Paşa'nın vaktiyle kudretin bölünmeyeceği hakkındaki sözleri geçiyordu. Fakat, kudret eline geçerse istediğini yapacağından emindim."

M. Kemal, Nazım Bey olayını Söylev'de, Bolşevizm ve casusluk tehlikesi varsayımıyla birleştirerek izah ediyor. "Yüksek Meclis'çe seçilen ve güvnenilen bir bakanı kabul etmemekte yaptığım işi biliyorum" diyor. Ama yurdun çıkarılarının kendisini buna zorladığını belirterek, şöyle devam ediyor:

"Baylar, Meclis üyeleri arasında aykırı birtakım ilkelere eğilim gösterenler belirmeye başlamıştı. Bunlardan Nazım Bey ve arkadaşları en çok dikkatimi çekmişti... Nazım Bey, doğrudan doğruya, ya da bir aracı bularak kimi yabancı çevrelerle ilişki kurabilmiş, bu çevrelerce özendirmiş ve onlardan yardım sağlamıştır."

Bu kişinin "Halk İştirakiyyun Partisi" diye, temelsiz, yalnız çıkar sağlamak amacıyla bir parti kurma girişimini ve o partinin başında uluslararası aykırı çalışma içinde bulunduğunu duyuyuşunuzdur. Bu kişinin yabancı örgütlere casusluk ettiğine de inanıyorum."

Ayrıca, Nazım Bey'i seçenler de dolaylı olarak suçlanıyordu. Hükümetin iç yönetim örgütünü başına getirilen böyle bir kişi, yurda ve ulusa değil, "Ancak paralı uşak olduğu kimselerin yararına en büyük hizmeti yapabilecek duruma getirilebilmişti" deniyor.

Yarın: Seyyare-i Yeni Dünya Gazetesi

EDİTÖRE MEKTUPLAR

Açık Öğretim Fakültesi'nden

Ben Açık Öğretim Fakültesi öğrencilerinden biriyim. Aktarmak istediklerim sadece kendil görüşlerim değil, bu fakültede okuyan bir çok arkadaşımın da ortak görüşleridir. Blze verilen eğitim oldukça yeterli düzeyde olup her geçen gün biraz daha yerine oturmaktadır. Açık Öğretim sistemi gelişmiş ülkelerde çok gözde olan ve yaygın olarak kullanılan bir sistemdir.

Bizim sorunumuz A.Ö.F.'nin halk arasında yanlış tanınmasıdır. A.Ö.F.'de okuduğumuz öğrenen bazı büyüklüklerimiz diğer fakültelerde okuyan arkadaşlarımız bizi ve okulumuzu küçümsüyorlar. Kimse bu sistemi tanımadığı halde olumsuz bir tepki gösteriyor.

A.Ö.F.'de okuyanlar bir çok güçlüğü üstesinden gelmek zorundadırlar. Örneğin bizim, diğer üniversitelerdeki gibi sağlık hizmetlerinde yararlanma olanaklarımız yok. Yüzyüze eğitim olanaklarımız oldukça sınırlı, sınavlarımız iki güne sıkıştırılıyor. Diğer fakültelerdeki dera geçme sistemi yerine sınıf geçme sistemi var, iki dersten fazla takintınız varsa sınıfta kalıyorsunuz. Öğrenim kredisi alma şansınız da diğer fakülte öğrencilerine göre çok düşük, vb...

Bütün bu zorluklarla uğraştığımız yetmirmiş gibi bir de çevremizin önyargısıyla mücadele etmek zorunda kalıyoruz. İstediklerimiz tek şey biraz hoşgörürü ve anlayış.

Erkan Güneş

Sayın Yıldırım Akbulut'a

Türkiye'nin yeşil incisi Bursa'da her ne kadar hava kirliliğinden dolayı nefes alamasa da, yaz aylarında kimi vatandaşlar Uludağ'da, kimi vatandaşlar da deniz kenarında öledikleri ortamı bulmaya çalışıyorlar. Yoksul vatandaşlar ise hasta-

lıklarına şifa bulmak amacıyla Uludağ'da çadır kuruyorlar. Bu bütçelerini zorlayarak yapıyorlar ama, bir dövlümetli kılıyor.

Çadırçılar, işte ormanın baş düşmanları! Ne ister ormancılar ne insanlardan? Bu insanlar ormancılar ne zarar verirler?

İki metrekarelik çadır yeri için günlük normal bir otel ücretini kuzuyu öderler. Her gün gelip gitme parası, kamyonla eşya taşıma parası da cabası.

Çadırını getiren, medeni bir insan gibi kural ve mabuzunu görevliye vermek istersin. Görevliyi bulabilirsen bul. Binbir güçlekle para bulup çadırına elektrik almışsındır. Elektrikğin başlasın diye makbuzu götürürsün. Beklemeye başlasın. Nihayet 12 gün sonra gelirler, ayın yarısı geçmiştir...

Her yıl milyonlarca lira para toplanır orman hizmet versin diye. Ayda bir kere çöçpü geçür, meydana çim ekerler, taşları söküp yerlerini değiştirirler, işte hizmet bu kadar. Paralar nerede bayler, nereye harcandı?

Her yıl vatandaş şikayetlerini duyurmaya çalışır. Boynu krataviti kimi görsen, ricada bulunur. Valisine yazar, Orman Genel Müdürlüğü'ne dilekçe yollar, içişlerine yazar, jandarmasına rica eder... Değişen bir şey yok! Vatandaşın burasını falan da geçtil artık bayler. Her istendiğinde aç dur, açık dur, çalış, vergini ver, baylere lojmanını ver, beline silahını ver, altına arabasını ver, makamını ver ve karşına böyle çıkılsın!

Adının açıklanmasını istemeyen bir okurumuz.

Mektuplarınızda lütfen adınızı ve soyadınızı, adresinizi, yaşadığınız ve mesleğinizi belirtmeyi unutmayın.

Adresimiz:
Güneş Gazetesi
"Editör Mektuplar" köşesi
Turanlı Sokak No: 20
34350 Beyazıt-İSTANBUL

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

M.Kemal iç ve dış komünistleri kontrol altında tutmak amacıyla kurduğu Komünist Parti'ye, Ethem'in de alındığını bildirir

Ethem Bey resmi TKP'de

“Muhterem Yoldaş” diye biten mektupta M.Kemal, Çerkes Ethem'e, Refet Bey ve kendisinin de partiye alındığını ve Yeni Dünya Gazetesi'nin de bu kuruluşun fikirlerini yayacağını bildirerek örgütlenme çalışmalarına yardımcı olmasını ister

M.Kemal, Söylev'de Nazım Bey'in istifası olayıyla ilgili olarak Ethem'den her nedense hiç söz etmiyor. Nazım Bey de bu yaptıklarının cezasını İstiklal Mahkemesi'nde yargılanarak, 15 sene kürek cezasına mahkum olarak ödüyor.

Halbuki o günler Ankara'daki güçler dengesi düşünüldüğünde Mustafa Kemal'in tek başına Nazım Bey meselesini halletmesi pek mümkün gözüküyor. Meclis'te Nazım Bey lehine olan çoğunluk Ethem'in gücü ile birleşince, Mustafa Kemal'in Rafet Belen'i İçişleri Bakanı seçtirilmesi gerçekleşemedi.

İşin garip yanı, Rafet Bey bir süre sonra İçişleri Bakanı olmasında büyük rolü olan Ethem'e de cephe alır. Çünkü Rafet Bey aynı zamanda Batı Cephesi'nin bir kısmının da komutanı olmuştur. Batı Cephesi içindeki çatışmalarda Rafet Bey, Ethem'in karşısında yer alır.

Aslında, Nazım Bey'in İçişleri Bakanı olması M.Kemal ve kurmayları için büyük tehlike idi. İçişleri Bakanlığı, Türkiye'nin tüm yönetim kadrosunu, polisi, jandarmayı elinde tutan bir gücü. Nazım Bey'in İçişleri Bakanlığı ile Ethem'in Yeşilordu'su elele verirse önemli bir tehlike oluşturabilirdi.

M.Kemal, rakiplerinin bu güçlü kozları karşısında birçok kez olduğu gibi çok sağlam oynadı. İşin başından kendi lehine çözdü.

Seyyare-i Yeni Dünya Gazetesi

Ethem'in Ankara ile ilişkileri aynı zamanda Bolşevizmle de tanışmasına yollaçar. İdeolojik-politik içerikli sohbetlerde bulunur. Bir çok kişi ile tanışır. Ve o günlerdeki temaslarından sonra Bolşevizmden etkilenir. Bolşeviklere yaklaşır. Hatta artık etrafında komünizmin tek kurtuluş yolu olduğuna ait propagandalar yapar.

Ethem, 1920 Ağustos sonlarında Eskişehir'de Arif Oruç yönetiminde Seyyare-i Yeni Dünya adında günlük bir gazetenin çıkarılmasına yardımcı olur. Gazete Bolşevizm yanlısı bir yayındır.

Gazete ilk yayını 30 Ağustos 1920'de yapar. Önce “Arkadaş” adıyla yayınlanan gazete, Arif Oruç'un Demirci cephesinden Eskişehir'e gelmesinden sonra, (6 Eylül), Seyyare-i Yeni Dünya adını alır.

Arif Oruç 1894 Dimetoka doğumludur. Edirne İdadisi'nde oku-

duktan sonra Mülkiye'ye girmiş ama, bitirmeden gazeteciliğe başlamıştır. Macerayı seven, sosyalist eğilimli birisidir. Yeni Dünya olayından sonra, 1931 yılında “Lalç, Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırka”'sını ve 1948'de “Müstakil Türk Sosyalist Partisi”ni kurmaya çalışmış, fakat açılmasına İstanbul Valiliği izin vermemiştir.

Seyyare-i Yeni Dünya gazetesi, adından da anlaşılacağı gibi, Kuvay-ı Seyyare'nin yayın organı gibiydi. Bu gazete “İslam Bolşevik Gazetesi” olarak nitelenir.

Gazete başlığının hemen altında, “Dünyanın Fukara-i Kâsibi Bırleşiniz”, yani, “Dünyanın Proleterleri Bırleşiniz” sözü yazılıdır. Gazetenin isminin özelliği ise şundan geliyor. Seyyare Ethem'in kuvvetleri olan Kuvay-ı Seyyare'yi temsil ederken, Yeni Dünya tabiri de Sovyet Yeni Dünyasını simgeliyor. Ayrıca, Yeni Dünya, Mustafa Suphi'nin Moskova'da kurup, Kırım'da, Türkistan'da ve Kafkasya'da çıkardığı gazetesinin ismidir.

Reşit Bey Bolşevik oluyor

Ethem, Arif Oruç'u cephede Kuvay-ı Seyyare saflarında tanıdığı yazar. Gazeteci olarak vatan çalışması için bir miktar maddi yardımda bulunduğunu belirtir.

Mustafa Kemal, Yeni Dünya Gazetesi'nin Ankara'ya getirilerek denetim altına alınmasını sağlar ve arkasından da Çerkes Ethem'i savunan gazete onu hedef almaya başlar

Eskişehir'de kurulu matbaayı da kendi arzusu üzerine bu amaç için kendisinin satın aldığı söyler. Devamla da anılarında şöyle der:

“Arif Oruç bir gün bana, matbaasının Anadolu'daki matbaalarının en iyisi olduğunu söylediği zaman şöyle cevap vermiştim: İnşallah zafer sonunda bu matbaa size hediye olacaktır.”

Fahrettin Altay da anılarında Seyyare-i Yeni Dünya hakkında Afyon'a Ankara'dan kara yağız yakışıklı bir delikanlının geldiğini ve serbest, saygısız bir tavırla selam verip yanındaki koltuğa oturarak Ethem Bey'in ağabeyi Reşit Bey'den getirdiği mektubu verdiği yazmaktadır. Mektup şöyle başlar: “Fahrettin Beyefendiye,

Bilmem ki Bolşevik olacak mısınız? Olmasanız bile herhalde bir

Mustafa Kemal İzmir'de Kurtuluş Savaşı'na katılan komutanlarla birlikte soldan sağa, Kazım Karabekir, Kazım İnanç, Topçu Emin, Fahrettin Altay, Ali Sait Akbaytoğan, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Özalp, Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, Asım Gündüz ve İzzettin Çalışlar.

Bolşevik Gazetesi olan Yeni Dünya'nın yaşamını sağlamak için abone olarak yardımınızı dilerim efendim.”

F.Altay'ın anılarına göre gelen Yeni Dünya'cı gençle o günkü durum ve cephele üzerine aralarında küçük bir polemik olur. Yeni Dünya'cı gencin sert ve heyecanlı eleştirileri karşısında Fahrettin Altay alttan alır ve genci yolcu eder. Bu olay üzerine şunları yazar:

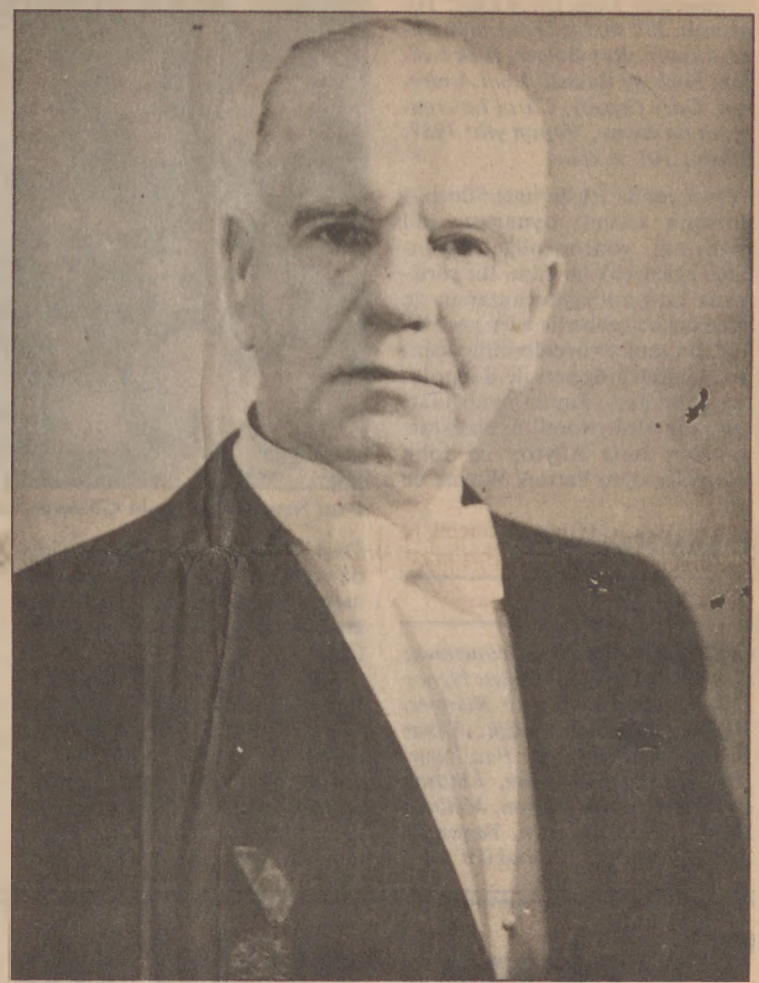
“Olay beni çok düşündürdü. Reşit itibarlı bir milletvekilidir. Bolşevik olmuş. Tabii kardeşi Ethem'den ondan ayrılmaz. Demek Ankara'da esaslı bir Bolşevik örgütü meydana gelmiş, bir de gazete çıkarıyorlar.”

M.Kemal'in Yeşilordu örgütünü 1920 sonlarında kesin olarak kapatmasından sonra, iç ve dış komünistler kontrol altında tutmak amacıyla resmi bir komünist partisi kurduğunu daha önce belirtmiştik. Resmi parti 18 Ekim 1920'de kurulur. Ve M.Kemal bunu bir mektupla Ethem'e bildirir.

“Yeni Dünya” kontrol altına alınıyor

“Muhterem Ethem Beyefendi” diye başlayıp, “Muhterem Yoldaş” diye biten mektupla M.Kemal, Ethem'e şunları yazmaktadır:

“Üçüncü Enternasyonal'e bağlı Ankara'da bir genel merkez kuruldu. Bu genel merkeze sen, ben ve Rafet Bey dahi alındık. Yeni Dünya Gazetesi işte bu derneğin fikirlerini yayacaktır. Hazırlanmakta olan program tamamlandıği anda size de gönderilecektir. O zaman okur ve derhal gereken merkez ve mevkilerde şubeler açılmasına yar-

Ali Fuat Cebesoy, Yeni Dünya Gazetesi'nden gelen gençle yaptığı tartışmadan sonra Ankara'da esaslı bir Bolşevik örgütü kurulduğunu düşünür.

dım ve yol göstericiliğinizi esirgemezsiniz. Muhterem Yoldaş.”

M.Kemal, Üçüncü Enternasyonal'e bağlı partiye kendisinin ve Ethem'in de alındığı haberini verdik-

ten sonra, Yeni Dünya gazetesinin bu partinin yayın organı olmasını sağlar. Böylece yayınından Batı Cephesi Komutanı ve M.Kemal'in rahatsızlık duyduğu bu gazete kontrol altına alınır. Bir süre sonra Yeni Dünya Ankara'ya taşınır.

Yeni Dünya gazetesinin Ankara'ya taşınması ise, Arif Oruç'un bilgisi dışında gerçekleşir. Bu iş için, Celal Bayar ve Tevfik Rüşti Aras Eskişehir'e gelirler. Arif Oruç'u bularak O'na içkili bir yemek ziyafeti çekerler. Yemekten sonra Arif Oruç'a “gidip şu matbaayı bir görelim” derler. Arkasından matbaaya giderler. Arif Oruç, matbaanın asker ve polis kordonu altında sökülüp sandıklara yüklendiğini görünce şaşkına döner ve içkili yemek ziyafetinin sırrını çözer.

Bu sırada, Celal Bayar, Arif Oruç'u bir yana çekip, içinde yüklüce para bulunan zarfı kendisine uzatarak: “Yeni Dünya'ya Ankara'da çıkarmaya devam edeceksin” der. Gazete bundan sonra Ankara'da çıkmaya başlar.

Yeni Dünya gazetesi sahibi ve iki Ankaralı konuk bambaşka düşünceler içinde vagonun karanlığına gömülerek Ankara'ya yollanırlar.

Eskişehir Yeni Dünya'sı, “İslam Bolşevik Gazetesi” iken Ankara'da yayını devam eden Yeni Dünya, resmi Komünist Parti'nin yayınıdır ve başyazarı Parti Genel Sekreteri Hakkı Behçet'tir. İlk sayıdan sonraki başyazarı gene Arif Oruç olur.

Ankara'daki Yeni Dünya'da da ilk sayılarda, Çerkes Ethem “Milli Kahramanımız Ethem Yoldaş” v.s. diye övülürken 83. sayıdan sonra yavaş yavaş hedef alınır. Bu sayıdan sonra gazetenin başlığında “Seyyare” sözü de kaldırılır.

M.Kemal'in aldığı bu önleme- re rağmen, Çerkes Ethem kontrol dışı bir askeri güç olarak kaldığı sürece ve ondan büyük umutlar bekleyen birçok kişi bulduğukça M.Kemal'in Ethem'e çatışması bitmemiştir. Henüz son söz söylenmemiştir.

Yarın: M.Kemal Ç.Ethem çatışması

ETHEM BEY'İN YEĞENİ GÜNER KUBAN'LA SÖYLEŞİ:

‘Amcam Yunanistan’ı terke zorlanıyor’

Türkiye, Yunanistan ile anlaşma masasına oturduğunda şartlarından birisi Çerkes Ethem ve kardeşlerin ölü veya diri iadesiydi. Yunan gazetesindeki başlıklar şöyleydi: “Yunan tarihi siyah bir sayfa yazamaz”, “Politik mülteciler iade edilemez”, “Seyyare-i Yeni Dünya” adında 24 saat içinde yurdumuzu terketmelerini rica edelim” v.s. Babam ve amcam 24 saat içinde Yunanistan'ı terketmek zorundaydılar. Dünyanın çeşitli ülkeleri arasından Ürdün Kralı Abdullah'ın davetini seçerek Amman'a gitmeye karar verdiler. Babam, annemin, çocukları orda bırakarak kendisiyle gelmesini istedi. Annem çocuklarından ayrılmayınca büyükbabam Ali Bey de torunlarıyla kalmaya karar vermiş. Son günlerde “Bu misafirlük yetti, hadi memleketimize gidelim” diye sık sık tekrar ettiği her andığımda içim yanıyor.

Benimle ilk ablam arasında Yunanistan'da doğan kardeşim Tomambay ölmüştü. Annem bana hamileymiş. Fransız okulu Saint Joseph'te okuyan ağabeyim ve ablalarım parasız öğrenime dönüşebilmeleri için din de-ğiştirmeleri gerekiyordu. Annem son altın dişini çektilerip üvey kızına mandolin almıştı.

Doktorlarla annemin çekışmesi

Ben Atina'daki hastanelerden birinde doğmuşum. Doğumdan az sonra hastabakıcı beni aşağı götürmek üzere kucağına almış. Kapıdan çıkarken, annem nereye götürüldüğümü sorduğunda;

Çerkes Ethem'in yeğeni Güner Kuban çocukluk annelerindeki adıyla Maria Josephine Atina'daki rahibe okulunda okurken annesi rahibelerin dikişlerini dikiyordu.

“Bu ülkede doğan her çocuğun ilk altı saat içinde el yasasını izi almır” yanıtını almış. Benim götürülmemle geri getirilmem bir olmuş. “Profesör bu çocukta yarıldığımızı söylüyor” demiş.

Annem göğsümdeki bir kahve tanesini andıran beni kontrol ederek, “Bu benim çocuğum” demiş. Gene aşağı götürülmüşüm. Beni kucağına taşıyarak içeri giren profesöre annem ta-

nıştırılmış. Profesör anlayış ve şefkat dolu bir sesle; “Hanımefendi 28 yıldır hastanedeki görevim ayndır. Milyonlarca çocuğum el yasasının izini aldım. Çocuğunuz elini çeken ilk bebektir. Yaptığımız test çocuğunuzun olağanüstü bir beyin kuvvetine sahip olduğunu kanıtladı. İzin verin bu çocuğum bakımını biz üstlenelim. Bu beynin ve çocuğum gelişimini yakından incelemeyi isteriz” annemin “Kızımı bana bırakın” diyen sesi tıtırıyor. Profesör ısrarla, “Hanımefendi yaşınız bu bebeğe anne olmak için çok ilerlediği gibi, onu besleyecek sütünüz bile yok. Çocuğum iyiliğini istiyorsanız bizim büyütmemize izin verin” diye tekrarlamış. Annemin içinde bir yandan hamileyken benden kurtulmak için uyguladığı sonuçsuz kalan tüm yöntemlerin verdiği suçluluk duygusu, öte yandan kocası ve vatanından uzak bu çocuğu büyütmenin zorlukları çekiyorlarmış. Kollarımı anneme doğru uzatarak ben seçimi mi yapmışım. Sıpa sütü ile beslendim. Rahimdeki çocuk annesinin tüm duygularını olduğu gibi istenmezliği de algılar. “Sürgünde annesinin rahmine yapışmış istenmeyen çocuk şartlanması” Sorusunu kendime çok sormuşumdur. Küçükken son derece alıngan oluşumun nedeni olabileceği gibi, kendimi kanıtlaya, yaşadığım zamana ve yere damgamı vurmaya isteme itisi de bu şartlanmadan kaynaklanmış olabilir.

SÜRECEK

Çerkes Ethem dosyasını açıyoruz

Yazan: Cemal Şener

8

Kuvay-ı Seyyare'nin zamanı gelince dağıtılacağı söylenince Ethem ve kardeşlerinin dünyası yıkılır

Mustafa Kemal'e silahlı baskın

Batı Cephesi'ne atanan İsmet Paşa ve Refet Paşa ile Ethem'in ağabeyi Tevfik Bey'in arası açılır. Ethem, bu sorunu gerekirse zor kullanarak çözmek için Mustafa Kemal'e hasta yatağında Ankara İstasyonu'ndaki evine baskın yapar.

Ethem'in Yozgat dönüşü M.Kemal ile çelişkilerinin çıktığı ilk dönemlerdir. Ethem'in Anadolu'daki tüm iç isyanları tek başına kendi askeri gücüyle bastırması, O'nu tartışmasız bir askeri önder durumuna getirmiştir.

Ethem, kuvvetlerinin prestijinin en yüksek olduğu bir dönemde, o sırada politik olarak prestiji en yüksek akım olan Bolşevizm ile birleşmesi veya ona yaklaşması M.Kemal ve arkadaşları için büyük bir korku kaynağı teşkil etmiştir.

Ethem, hastalığından dolayı cepheyi kardeşi Tevfik'e bırakarak sık sık Ankara'ya zorunlu ziyaretlerde bulunuyor ve bu durum ona, yönetimi ve o sırada oluşan muhalefeti daha yakından tanımak fırsatı veriyordu. Bu tanımlar Ethem'i muhalefete yaklaştırırken, yönetimden uzaklaştırıyordu.

Yozgat İsyamı dönüşü Ethem için çok yoğun ilişkilerin kurulup geliştiği günlerdir. Artık Meclis, M.Kemal'in kontrolünde değil, Ethem'in arkasındadır. Kurulacak ordunun temelinde düzenli ordunun mu, yoksa Ethem'in milis kuvvetlerinin mi oluşturacağı tartışmasında, Ethem'i savunanlar çoğunluktadır. Sovyet Devrimi'nden sonra artık düzenli ordu örgütlenmesinin Çar ordusu örneğinde iflas ettiği fikri hayli taraftar toplamıştır. Bunun en yoğun propagandasını Meclis'teki Ethem yanlıları, sosyal devrimçiler ve özellikle Ethem'in ağabeyi Reşit Bey yapmaktadır.

Yusuf İzzet Paşa'nın uyarısı

Ethem ve Reşit Bey'in bu faaliyetlerinden tedirginlik duyan Çerkeslerin "Bilge İzzet" dedikleri Yusuf İzzet Paşa, bir gün Reşit Bey ve Ethem'i yanına çağırıp uyarır. Seyyar kuvvetlerin günü geldiğinde görevinin sona ereceğini söyler. O zaman bu kuvvetlerin dağılması ve düzenli ordu örgütlenmesine katılması, düzenli ordu örgütlenmesinin esas olması gerektiği görüşünü savunur. Bu duruma, Reşit Bey ve Ethem çok bozulurlar, adeta dünyaları yıkılır.

İşte bugünlerde Fuat Paşa'nın yerine Batı Cephesi'ne atanan İsmet Paşa ve Refet Paşa ile Tevfik Bey'in arası açılır. Tevfik, bu ko-

Meclis'in Ethem'den yana ağırlık kazanması Mustafa Kemal'i rahatsız eder. Ve önce alttan alta, daha sonra da açıkça çatışmaya başlarlar.

M.Kemal, Ethem'in isteklerini kabul etmez ve elini yastığının altındaki tabancaya uzatır. Ethem'in de eli tetiktedir. Tam bu sırada Ethem'in bir askeri içeri girerek sarıldıklarını söyler. Çok kan döküleceğini düşünen Ethem elini silahından çeker ve adamlarını toplayıp gider.

mutanların geri çekilmesi için Ethem'e ne gerekirse yapılmasını ısrarla söyler.

Ethem bu işi M.Kemal'le görüşmek ve kabul etmezse zor kullanarak, hatta gerekirse O'nu ortadan kaldırarak çözmek için, M.Kemal'e hasta yatağında silahlı adamlarıyla İstasyon'daki eve bir baskın yapar. Doktor Adnan Adıvar'ın da bulunduğu odada Ethem aniden içeri girer ve "Geçmiş olsun Paşam" dedikten sonra isteklerini söyler. M.Kemal bu istekleri kabul etmez. Ama durumdaki olağanüstülüğü anında sezdiği için elini yatağının altındaki tabancaya uzatır ve kabızayı kavrar. Ethem'in eli de tetiktedir. Kısa bir bekleyiş anından sonra Ethem'in bir askeri içeri girerek Ethem'e, Çerkeşçe "sarıldık" der. Bu durumda çok kan döküleceğini düşünen Ethem elini silahından çeker ve "Peki Paşam öyle olsun" diyerek adamlarını

toplayıp gider.

Ethem, bu olaydan sonra da amacından vazgeçmez ve bunu gerçekleştirmek için tekrar M.Kemal'le samimi olur. Geçmiş unutturmaya çalışır. Bir gün M.Kemal'i Ankara Taşhan'da arabasıyla çerçen vurmaya dener fakat gene başarısız olur.

Gediz Savaşı ve Fuat Paşa

Kurtuluş Savaşı tarihinde Gediz Savaşı değişik şekillerde yorumlanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın önderleri bile bu olaya farklı yaklaşımlarda bulunmuşlardır.

Gediz Savaşı sırasında, Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Çebesoy'dur. Fuat Paşa'yı vaktiye bir cephe komutanlığına Çerkes Ethem önermiş ve gerçekleştirmişti. Zaten Fuat Paşa'nın komutanlığı sırasında Kuvay-ı Seyyare ile düzenli ordu arasında önemli bir anlaş-

Kendisi de Çerkes olan Yusuf İzzet Paşa, Reşit ve Ethem beyleri uyarak seyfar kuvvetlerin günü geldiğinde görevinin sona ereceğini söyler.

mazlık olmamıştır. Düzenli ordu ile seyfar kuvvetler sırt sırta verip yurt savunmasında savaşmışlardır.

Bu arada Gediz'de Yunan birliklerine karşı saldırı gerçekleştirilir. Genelkurmay önce bu saldırıya karşı çıkar. Fakat Fuat Paşa ve Ethem ısrar edince kabul edilir. Ethem bu olayı, anılarında şöyle belirtir:

"Hakikatte Gediz'de ayrı bir halde bulunan bir fırkalkal Yunan kuvvetine yapacağımız katı bir bas-

kın taarruzuyla iyi bir netice alınacağına ben de inanıyorum. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye bu arzuma muhalefet etti ise de bazı müतालارım ile ısrarım üzerine muvafakat edildi."

Ertuğrul Grubu Komutanı Kazım Bey (Özalp) da bu olayı anlatırken, "Neticede Cephe Kumandanı Ali Fuat Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin de muvafakatini sağlayarak taarruza karar verdi."

M.Kemal ise, Söylev'de, "Genelkurmay Başkanlığı Batı Cephesi'nin bu önerisini kabul etmedi" diyor. Gediz'e saldırı, 24 Ekim 1920'de gerçekleşir. Bu saldırı için M.Kemal, "Baylar, dalgah, düzensiz ve komutansız bazı savaşlardan sonra bildiğiniz üzere, Gediz'de yenildik" demektedir.

Yani, Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa çekilme emri verdiği zaman, Yunanlılar da çekiliyorlardı. Ethem'in dediğine göre, çok yoğun bir savaş oluyor. Sadece Kuvay-ı Seyyare'den 200 şehit ve 500 yaralı veriliyor. Düzenli ordudan da kayıplar var. Karşı tarafın bunun iki misli kaybı olduğu söyleniyor ama yeniliden bahsedilmiyor.

Kazım Özalp, köylüden aldığı haberi Fuat Paşa'yla irtibat kuramadığı için telgraf başında bekleyen M.Kemal, Fevzi ve İsmet paşalara bildiriyor. Gediz Olayı Genelkurmay'ın yayınladığı "Harp Tarihi Derleri" adlı kitapta da böyle anlatılıyor. Yeni yenilgi yok. O halde, "yenildik" olgusu fazla net görünmüyor.

Fuat Paşa Moskova yolcusu

Gediz Olayı neticede Fuat Paşa'ya Moskova yolculuğu nasip ediyor. M.Kemal Paşa, 8 Kasım 1920'de Fuat Paşa'yı Moskova'ya elçi olarak göndermek için Ankara'ya çağırıyor. M.Kemal, Fuat Paşa'yı Ankara Garı'nda karşılamaya kendisi de gidiyor. Fuat Paşa'yı, "Omuzunda bir filinta olduğun halde ulusal kuvvetler kılığında gördüm" diyor. Bunun üzerine, Batı Cephesi Kumandanı'na bu kıyafeti benimseten düşüncenin, yani ceceliğin etkisinin ne denli aşırı olduğunu görerek çok kızıyor.

Fuat Paşa'ya kısa bir gerekçeden sonra yeni görevini anlatıyor. Fuat Paşa da beğenerek kabul ediyor. Sonra İsmet ve Refet paşaları çağırarak kendilerine, "çarçabuk düzenli ordu ve büyük süvari gücü meydana getirmek" gerektiğini anlatıyor.

Ethem ve ağabeyi Reşit Bey'in Fuat Paşa ile Moskova'ya gönderilmesi de düşünülmüş, ama çıkan bazı dedikodular bu işin gerçekleşmesini engellemiştir.

Bundan sonra Fuat Paşa'nın geri alındığı Garp Cephesi'ne İsmet Paşa atanır. Cephe ikiye bölünerek güney kısmına Refet Paşa getirilir. Daha sonra Ethem ve Kuvay-ı Seyyare ile düzenli ordu fikrini savunanlar arasındaki çatışma hızla tırmanır.

İsmet Paşa'nın karargâhına baskın

Kuvay-ı Seyyare'nin dağıtılacağı haberi alttan alta yayılır. Bu durum milisler arasında güvensizliği ve huuzsuzluğu artırır. Bu gidişe Ethem dayanamaz. Ve bir gün, İsmet Paşa'nın karargâhına silahlı adamlarıyla bir baskın yapar.

Ethem anılarında bu olayı şöyle anlatır:

"İsmet Bey... Şaşırmış bir halde ayağa kalkarak kısa bir tereddüt anı geçirdi. Sonra... Yüzündeki şaşkınlık tebensüme çevrilmişti. Ellerimi tutarak, nabzımı yoklayarak, kollarımı okşayarak: —Ne vakit teşrif buyuruldu? Sizi ateşli ve sıkıntılı buldum. Rahatsızlığınız nasıl oldu, dedi."

Anlaşılan İsmet Paşa, Ethem'i yatıştırılmaya çalışmaktadır. Fakat Ethem gayet sert bir çıkış yapar. "Sizlerle müşterek olan hayatımıza son vermeye geldim" der. Yapılan aleyhtarlıkları anlatarak, "Eğer bana, Kuvay-ı Seyyare'ye artık lüzum kalmazdysa, bunu açıkça söyleyiniz, derhal bu fedakâr kuvveti dağıtmaya amadeyim" der. Bu tavrına karşılık, İsmet Paşa, gayet yumuşak bir ifade ile şöyle der:

"Allah şu fesatların cezasını versin. Samimiyetle söylüyorum ki, siz Ali Fuat Paşa'dan çok seviyorum, takdir ediyorum. İtimat ediniz, emin olunuz, memleket müdafasında size ve kuvvetlerinize lüzum kalmadığı kanaatinde değilim... Hizmetlerinize münasip bir askeri üniforma içinde sizi görmek isterim. Rütbenin derecesini tayin size ait. Karar ve emri almak benim vazifemdir."

Ethem, Kuvay-ı Seyyare ile Batı Cephesi arasındaki çelişkilerin tırmandığı günlerde Ankara'da ve çok hastadır.

Yarın: Bilecik yolculuğu ve iplerin kopuşu

ETHEM BEY'İN YEĞENİ GÜNER KUBAN'LA SÖYLEŞİ:

'Beni vaftiz ettiler, adım Maria oldu'

Önce altı aylık beni Fransız Sör Okulu'na yatılı verdiler. Onlar da vaftiz edip adıma Maria Josephine koydular. Ardından prenses torunu Seher Hanım Madam Eva oldu.

Agabeyim AYTEK ŞAY bu olayı şöyle anlatıyor: "Annemle tartıştık. Türk Elçiliği'ne başvurup yurda dönmeyi sağlamak gerekiyordu. Hemen bir dilekçeyle elçilige gittim. Büyükelçi Enis Aygen'di. Kim olduğumu anlatınca elimden dilekçeyi aldılar. Ama içeri sokmadılar. Ertesi günü gelmemi söylediler. Ertesi gününe gittim. Kapıcı bir Rum'du. "Oğlum akın varsa buraya hiç gelme" dedi. Benim çıkardığım patırtıya elçilik görevlilerinden biri yetişti. Boşuna uğraşmamama, Türkiye'nin bizleri alamayacağını, isteğimizi kabul edilse bile, Türkiye'de turnaklarımıza sökülerek işkence edileceğini anlattı. Lafı, "Sizin aileden bir sinek bile Türkiye'ye giremez" diye bitirdi."

Günlerden birinde Taki isimli bir arkadaşımın babası beni çağırttı. "Sen hem kendinin hem de kardeşlerinin geleceğini kurtarmak istiyorsan, seni Kıryo Niko'ya götürüreceğim. Atina'nın içinde bir tavernası vardır. Senden ona bahsettim" dedi. Kıryo Niko'nun tavernası lüks bir yerdi. Beni dikkatle dikketlenen sonra:

"Ortadoğu'nun ve Balkanlar'ın misyoner teşkilatını yöneten Monsenyör Fillipuçi Atina'da yaşar, Fransız'dır. Papa'dan sonra gelen en kideimli kardinaldir. Yönettiği teşkilat din değiştiren yoksullara baktığı gibi, küçük yaşlardaki çocukları eğitiyor rahibe yapar. Bir kaç yıl sonra

Güner Kuban İhsenin ikinci sınıfına kadar Çerkes Ethem'in yeğeni olduğunu sakladı. Ta ki, tarih öğretmeni "Çerkes Ethem ve kardeşleri komünistli" diyene kadar.

dünyayı daha iyi anlayacaksınız. O zaman yine Müslümanlığa dönersin. Katolikliği içtenlikle kabul etmedikten sonra bu seni etkilemez" diye akıl verdi.

Bir şey söylemeden saatlerce sokaklarda dolaştım. Ertesi günü elçilige gidip içeri girmeyi başardım. Salonda karşılaştığım şık giyimli kişi beni görünce kaçarçasına uzaklaştı. Bu Büyükelçi Enis Aygen'di. Beni kovmadıkları kalmıştı. Türkiye'ye gidebilmek umudumu yitirmiştim.

Din değiştiriyorum
Monsenyör Fillipuçi'yle buluşmak zor olmadı. Beyaz sakalları dizlerine kadar inen nur yüzü bir ihtiyardı.

"Söyle bakalım küçük Müslüman, neden din değiştirmek istiyorsun?" diye sordu. Kendi dinimizi bile öğrenmeye vaktim olmadığını, okuma isteğimin ve kız kardeşlerimin durumunu anlattım. Doğru sözlü olmam onu etkiledi. Annem ve iç kızkardeşim

rahibe, bense papaz okuluna alındık. İlk yılda korkunç acılar çektim. Josef adına alışamıyordum. Annem rahibelerin dikisini dikiyordu. Böylece beş yıl geçti. Annem gelen aile doktorumuz Tevfik Rüstü Bey'e, bir mektubu elden götürmesini rica etti. (Türkiye'ye) Bu mektup yöneticilere yazılıydı ve oldukça sitemliydi. "Altı Türk çocuğunu görmezlikten mi geleceksiniz?" gibi dokunaklı bölümler vardı. Bir kaç ay sonra mektuba cevabı Türk bayrağı asılı bir arabadan inen Büyükelçi Enis Bey getirdi. Vizemiz ve Pire'den ertesi gün kalkacak vapurda yerimiz hazırды. Beş yıllık Katoliklik böylece sona eriyordu." Evet agabeyim AYTEK böyle anlatıyordu.

Ben işe beş yaşına kadar Snt. Joseph'te tahta sıralarda üzüntülü oturdum, annemi göreceğim günleri düşlerdim. Oyuncaklarım, olmayan evimi yapmaya çalıştığım tahta parçalarıydı. İsa heykellerinin yanına kopup onun getirdiğine inanmamı istedikleri kalemleri sık sık sakladım. Bir gün annem bana İsa'nın getirdiği kalemleri beğenip beğenmediğimi sormuştu. Annemi elinden tutarak heykelin yanına getirdim: "Anne bak dokun, bu adam taş... Heykel... Yürüyüp bana kalemleri getirmez. İnanmıyorsam çok sevdiğimden kalem görmek istiyorum" demişim.

Türkiye'ye dönüyoruz
Bir gün annem çağladı. Sakin görünmeye çıkarak beni getirirken, "Türk Elçiliği'nde davet var, oraya gidiyoruz" dediğini duydum. Beni çok seven Sör Luis beni kucağına sımsıkı bastırdı. Taksii bendi. Son kez olduğunu bilmeden dönüp oku-

la baktım. Başka bir okuldan abalarımı ve diğerinden ağabeyimi aldık. Anlamadığım bir dille konuşuyorlardı. Annem kulağıma Fransızca fısıldadı: "Buradan kaçıyoruz, yurdumuza gideceğiz" dedi. Yanıtım yaşamımın özüydü. "Mama beni yanından ayırma, nerede istersen orada yaşarız."

Denizi, limanı, büyük gemiyi ilk kez görüyordum. Geminin iskelesini çekiyorlardı. İskele inmeye başlayınca herkes sevinçten zıplamaya başladı. Sanki bizi bakımızdan tutup geri çekeceklermiş gibi bir duyguyla can havliyle iskeleye trmandık. Gemi burnunu Ege'ye çevirerek uzun bir düdük çaldı. Ve Atina'nın silüeti uzaklaştı.

Ertesi gün masmavi bir enginde, ilk kez annesinin koinunda uyumuş bir çocuğun mutluluğunu yaşıyordum. İlk Türkçe cümlem: "Anne bak deniz'i öğrendim ve adım Sabiha oldu. İlk dilim Fransızca olduğundan, R'leri doğru seslendirmem kolay olmadı.

Teyzem Seher Tunca'yla kocası bizi İstanbul'da karşıladılar ve yaralarımızı sardılar.

'Hainin çocukları'

Yıllarca büyük babam ve babamın mallarına el konmuş olduğundan parasal gücümüz sıfırdı. Annemin kızlığından kalan takularını, rehin bıraktığı bankadan imzasını takliit ederek bildiğimiz büyükbabamın konağında "hainin çocukları" diye kovalandığımızdan, Bandırma'da barınmamıştık.

SÜRECEK

